

INSIGNIA ACADEMIAE HARVARDIANAE CANTAB: NOV: ANGLIAE
VE RI
TAS
The Gift of
Mary Bryant Brandegee
in Memory of
William Fletcher Weld
HARVARD COLLEGE LIBRARY

IVLII FIRMICI MATERNI

DE

ERRORE PROFANARVM RELIGIONVM

LIBELLVS

EX RECENSIONE

CONRADI BVRSIAN

Accedunt capita quaedam libri X recognitionum Pseudoclementinarum.

LIPSIAE

TYPIS ET IMPENSIS BREITKOPFII ET HAERTELII.

1856.

IVLII FIRMICI MATERNI

DE

ERRORE PROFANARVM RELIGIONUM

LIBELLVS

EX RECENSIONE

CONRADI BVRSIAN

Accedunt capita quaedam libri X recognitionum Pseudoclementinarum.

LIPSIAE.

TYPIS ET IMPENSIS BREITKOPFII ET HAERTELII.

1856.

CONRADVS BVRSIAN MAVRITIO HAVPTIO
PRAECEPTORI OPTVMO S.

Dum Romae bibliothecae Vaticanae thesauros in usum mythographorum Latinorum, quorum edendorum iam dudum consilium ceperam, quantum licebat perlustrabam felici quodam casu, ut fit in illis βιβλιοτάφοις potius quam βιβλιοθήκαις, in manus meas peruenit codex inter Palatinos numero 165 signatus, quem statim agnoui eundem esse ex quo anno 1562 Matthias Flacius Illyricus Iulii Firmici de errore profanarum religionum libellum ediderat quemque omnes qui Flacium secuti sunt huius libelli editores tamquam deperditum luxerant. Quamquam enim codex a me religiosa diligentia conlatus haud pauca praebet a Flacii editione ualde discrepantia tamen quominus dubitemus quin idem sit e quo Flacius hunc ibellum in lucem protraxit impedit nos summa eius cum editione principe in lacunis atque in inscriptione uel potius subscriptione congruentia, quo accedit ut facile explicari possit, quomodo codex e bibliotheca Mindensi, in qua Flacii tempore asseruabatur, in Palatinam indeque Romam peruenerit. Iam operae pretium esse mihi uidebatur, hunc libellum qui multa continet quae ad historiam ueterum religionum accuratius pernoscendam summae sint utilitatis, denuo ad ipsum codicem recensere et quantum fieri poterat emendare. Quod ut quam primum facerem cum a Te amicissime commonitus essem, Tuo iure hunce libellum Tibi uindicare uideris quem ut tenue testimonium summi amoris quo Te inde ab eo tempore quo primum familiaritate Tua uti mihi contigit

complexus sum dumque ultimum emisero spiritum semper complectar, beneuole accipias Te rogatum esse uolo.

Codex quidem, qui solus hunce libellum nobis seruauit, membranaceus formae quartae minoris quam dicunt, saeculo X scriptus, nunc constat foliis 36, quorum priora 33 Firmici opusculum continent, 34, 35 et 36, in quo nunc desinit codex, capita quaedam (17—27 usque ad uerba: 'obseruare consequenter nouerant') libri decimi recognitionum, quae uolgo S. Clementi Romano falso adscribuntur, a Rufino presbytero Aquileiensi latine uersarum, omni inscriptione carentia, sed paucis uerbis quibus argumentum quae tractant excusatur praemissis, quae ipsa quoque hic repetenda duxi. Et mancum quidem esse codicem primo statim adspectu facile adparet; quaternionum autem quos dicunt numerus docet, quattuor folia primi quaternionis periisse, quorum tria ante id quod nunc primum, unum ante id quod nunc quintum est folium posita fuisse suspicor. Post fol. 36 quot folia exciderint prorsus incertum est: excidisse quaedam eo apparet, quod post illa quae ultima esse supra dixi uerba 'obseruare consequenter nouerant' aliorum etiam nonnullorum conspiciuntur uestigia, quae tamen uetustate ita deleta sunt, ut nihil omnino ex iis dispicere liceat: quod praeter folium 36[b] (hoc est auersum) factum est etiam haud paucis in locis folii 1[a] et 5[a]: hic illic etiam manus quinque saeculis ut uidetur recentior alia in locum ueteris scripturae substituit.

Ad recognitionum capita, quae in codice Palatino exstare dixi quaeque cum ad mythologiam Graecam penitus hauriendam haud leuis momenti esse uiderentur additamentum huius libelli haud ingratum philologis fore ratus sum, ad illa inquam recensenda praeter codicem Palatinum, quem littera P signaui usus sum codice bibliothecae Paullinae Lipsiensis qui numerum 190 prae se fert (signaui *L*), saeculo XI in membrana scripto. Constat is foliis 84, quorum 82 continent recognitiones Pseudoclementinas quae inscribuntur: 'Incipit prologus in librum sancti clementis papae (*sic:* p̄p) et magistri (*sic:* m̃r) urbis rome', folium 83 et quod sequitur epistulam Rathrammi ad Rimbertum presbyterum, qua prolixe exponitur de cenophalis, ut ubique scriptum exstat, qui haud dubito quin intelligendi sint cynocephali, de quibus cf. Aristot. hist. anim. II, 5 et Ctesias (fragm. 57, 20 ed. Mueller.) quem exscripsit Aelian.

hist. an. IIII, 46. Codicum Parisinorum quibus Cotelerius (SS. Patrum apostolicorum opera, uol. I, Amstelodami 1726) usus est lectiones paucis tantum in locis ualde corruptis commemoraui, codice Palatino tamquam fundamento textus quem uocant recensendi usus. Ea autem quae post finem c. 26 sequuntur, quamquam etiam in codice Palatino partem certe eorum olim scriptam fuisse constat, omittenda esse duxi, quippe ex quibus nullus ad mythologiae studium promouendum percipi possit fructus.

De auctore libelli de errore profanarum religionum*), qui in subscriptione codicis Palatini dicitur Iulius Firmicus Maternus Vir Clarissimus, cum discernendus sit a Firmico matheseos librorum VIII auctore, quod paullo infra demonstrabitur, nihil omnino compertum habemus: Baronii enim suspicio, qui (in *annalibus ecclesiasticis* ad annum 337, num. 74) hunc eundem facit cum Iulio episcopo Mediolanensi quem Maternum Onuphrius nominat quique synodo interfuisse dicitur, quam Iulium Romanum anno 337 Romae coegisse Pseudoisidorus in decretalibus tradit, iamdudum explosa est a Gulielmo Cave (scriptorum ecclesiasticorum historia litteraria, uol. I, p. 304) atque a Friderico Muentero (praef. p. 976 ed. Paris.**). Paullo certiora de tempore tantum, quo libellus scriptus sit, statuere licet: sponte enim patet, scriptum esse ante annum p. Chr. n. 350, quo anno, Sergio et Nigriano coss., Constans Augustus, quem Firmicus adloquitur fol. 21[a], 9, a factionis Magnentii militibus occisus est (Eutrop. X, 9), sed post annum 343, cuius anni initio facta est expeditio in Britanniam cuius meminit Firmicus fol. 30[a], 24 sqq. (cf. Ammian. Marcell. XX, 1). Angustioribus etiam finibus tempus libelli scripti circumscribere liceret, si constaret, ad quamnam pugnam a Romanis cum Persis commissam referenda sint quae fol. 33[a], 11 de superbis populis sub iugum missis et de Persicis uotis conlapsis gloriosius quam

*) Iohannis Michaelis Hertzii dissertationem quae inscribitur: de Iulio Firmico Materno eiusque inprimis de errore profanarum religionum libello dissertatio inauguralis, Havniae 1817, e Muenteri tantum praefatione noui.

**) Muenteri editione quae prodiit Havniae 1826 cum uti mihi non licuerit adhibui patrologiae ab I. P. Migne editae tomum XII (Parisiis 1845) qui praeter Eusebium Vercellensem et Philastrium etiam Firmici libellum cum praefatione et notis Muenteri ad uerbum expressis continet.

distinctius significantur. Ex uariis enim proeliis, quibus Constantius cum Sapore Persarum rege conflictatus est, de uno solo, quod in agro Eleiensi siue Hileiensi prope Singaram anno 348 commissum est, paullo accuratius referunt Sextus Rufus (breuiar. c. 27) aliique, ex quorum relationibus hoc satis clare adparere uidetur, uerba illa quae excitauimus ne a theologo quidem quamuis superbo et magniloquo post hunc annum scribi potuisse. Veri autem simillimum mihi uidetur, illam iactantiam eo esse referendam quod Sapores anno 346 per tres menses Nisibin Mesopotamiae urbem frustra obsedit (Hieronym. ad Euseb. Ol. 281, 3), qua in obsidione teste Sexto Rufo (breuiar. c. 27) 'maiore sui detrimento dum obsideret hostis adfectus est', ita ut Firmicus libellum suum scripsisse putandus sit sub finem anni 346 uel anno 347. Haud inepte etiam conieceris iis quae fol. 3[b], 16 de assiduis terrae motibus dicuntur respici uehementissimos terrae motus, quibus anno 345 Dyrrhachium, Roma ipsa et plurimae Campaniae urbes uexatae sunt (Hieronym. ad Euseb. Ol. 281, 1).

E Sicilia oriundum fuisse aut certe magnam aetatis suae partem ibi degisse Firmicum conicere posse mihi uideor ex descriptione uerissima et uiuidissima Perci sive Pergi lacus prope Hennam urbem (hodie Castro Giovanni) siti quam exhibet fol. 7[b], l. 13 sqq., praesertim cum nusquam alibi in opusculo suo locorum naturae describendae operam det. Quodsi uerum est haud parui momenti esse uideri possit ad eorum sententiam adiuuandam, qui eundem Firmicum etiam matheseos librorum VIII ad Mauortium Lollianum conscriptorum auctorem esse contendunt, quam sententiam inprimis defendit Philippus Labbaeus (chronologiae technicae partis I p. 80), secuti sunt plurimi, ut Io. Alb. Fabricius (biblioth. lat. tom. III, p. 114 sqq. ed. Ernesti), Guliel. Cave (scriptor. eccles. histor. litt. uol. I, p. 205), Weidlerus (histor. astronom. p. 188) et nouissime God. Bernhardy (histor. litt. Rom. p. 690 ed. alt.), qui quidem omnes statuunt, Firmicum priore aetatis suae tempore ethnicis superstitionibus addictum ante annum 337 matheseos libros conscripsisse, postea uero fidem Christianam secutum esse et libellum de errore profanarum religionum composuisse. Quam quidem sententiam praeter id quod supra de patria Firmici disserui commendat etiam quam maxime summa quae inter utrumque librum

intercedit sermonis Latini similitudo, quae cum in uniuersa dicendi ratione, tum in singulis uerborum formulis cernitur. Nam quod Muenterus contendit, magnam esse in utroque opusculo sermonis latini diuersitatem, luculenter demonstrat, eum matheseos libros haud sane attento animo perlegisse. Nam quae uerba Briosium et Fabricium secutus tamquam barbara ex illis affert, aut arti quam tradit Firmicus propria sunt (qualia sunt *horoscopare, cardinaliter, partiliter, computus*) aut eo quo liber scriptus est saeculo usu uolgari trita, ex quibus uerbum quod est *intimare* etiam in libro de err. prof. rel. fol. 19[b], 4 codicis auctoritate restitui. Praeter uniuersum autem dicendi genus et enunciatorum conformandorum rationem sunt etiam uerborum formulae rariores haud paucae, quae in utroque libello inueniuntur, qualia sunt „*pestiferum ueneni uirus*", quod legitur in libro de err. pr. rel. fol. 17[a], 23 (cf. f. 18[b], 8; 21[a], 15) et in mathes. libr. I c. 3 (p. 13 ed. Nicolai Pruckneri, Basil. 1551); *conuenire aliquem* pro eo quod est *admonere* siue *commonere* (de quo scriptorum ecclesiasticorum usu exposuit I. Fr. Gronouius in monobiblo obseruatorum in scriptoribus ecclesiasticis p. 228 sq.) de err. prof. rel. fol. 9[b], 7; 10[a], 1; 31[b], 21, et math. lib. I, 1, p. 3; lib. VII praef. p. 193; lib. VIII, c. 33, p. 244; *aeternae immortalitatis* de err. pr. rel. f. 17[b], 7 (cf. f. 20[a], 10; 27[a], 19): *immortalitate aeternae perpetuitatis* mathes. lib. VII praef. p. 194; *elato gaudio clamat elata mortalitas* de err. pr. r. f. 24[a], 21: *elati sermonis auctoritate* math. lib. I praef. p. 2; *terrena fragilitas* de err. pr. r. f. 17[b], 8: *fragilitas terreni corporis* math. lib. I, 2 p. 5; *aemulo stridore* de err. prof. rel. fol. 11[b], 10: *inuido stridore* math. lib. IIII, 1, p. 86 et quae sunt id genus alia; ut plurima omittam cf. de err. prof. rel. f. 3[a], 12: *uellem nunc mihi inquirenti respondeant*, et math. lib. I, c. 2, p. 6 *uellem itaque mihi tu quicunque es quaerenti ea respondeas* et ibid. paullo infra: *et primum quidem uellem ut is quaerenti mihi respondeat.*

Attamen non esse utrumque librum ab eodem auctore profectum, tempore quo matheseos libri conscripti sint accuratius definito extra omnem dubitationem positum iri confido. In praefatione quidem libro primo praemissa auctor adloquitur Mauortium

Lollianum*), quem proconsulem et consulem ordinarium designatum adpellat (p. 2: „proconsuli itaque tibi et consuli ordinario designato promissa reddimus"). Iam Lollianus una cum Arbetione consul ordinarius fuit anno 355, quare Baronius (annales eccles. ad annum 355, n. 1) matheseos libros hoc ipso anno uel praecedenti scriptos esse censet. Sed iam Ph. Labbaeus (chronol. techn. I, p. 80) hanc sententiam eo redarguit, quod math. lib. I, c. 4, p. 19 imperator Constantinus I tamquam uiuus commemoratur, unde colligit, scriptos esse matheseos libros inter annum 334 (quo anno Optatio et Paullino coss. die 17 m. Iulii facta est solis eclipsis, cuius tamquam recentis meminit Firmicus lib. I, c. 2, p. 5) et annum 337, quo anno imperator Constantinus mortem obiit. Attamen restat difficultas maxima quam ne commemorauit quidem Labbaeus. Nam si matheseos libros ante annum 337 absolutos esse statuimus, Mauortius ille Lollianus, cui inscribuntur aut diuersus esse a consule ordinario anni 355, aut uiginti fere annis ante quam consulatum iniret consul designatus esse putandus erit; quod utrumque ab omni probabilitate longe remotum est. Nam neque in horum temporum fastis alius consul ordinarius Mauortii Lolliani nomen prae se ferens praeter illum qui anno 355 hoc munere functus est commemoratur, et quaecunque ex inscriptionibus et Ammiano Marcellino de consule illo comperta habemus cum iis quae Firmicus de Mauortio suo praedicat egregie consentiunt. Consules autem multos annos ante quam magistratum inirent ab imperatore designatos esse neque per se credibile est neque ullo exemplo conprobari potest. Itaque unus tantum ex his difficultatibus exitus nobis relinquitur, ut statuamus Firmicum libros suos scribere coepisse anno 335 uel 336 et post duodeuiginti demum annos absolutos anno 354 Mauortio Lolliano, tunc consuli ordinario designato, tradidisse, quo tempore liber octauus (in cuius cap. 15, p. 221 legimus: 'talis nostris temporibus Lollianus, qui seueritatis merito etiam ordinarii consulatus insignia consecutus est') et praefatio libro primo praemissa sint con-

*) De hoc egregie ut solet exposuit Borghesi in epistula ad Aug. Gervasium data, quam hic publici iuris fecit in libello qui inscribitur: osservazioni sulla iscrizione onoraria di Mavorzio Lolliano in Pozzuoli (Napoli 1846) p. 14 sqq.

scripta. Vides igitur eodem tempore quo libellus de errore profanarum religionum conscriptus est, Firmicum mathematicum matheseos libris componendis fuisse occupatum, unde luce clarius est, non esse ab eodem auctore conscriptum utrumque librum. Mathematicus enim quamquam in fidem Christianam nusquam inuehitur, tamen in omnibus librorum partibus se paganum esse et Neoplatonicorum maxime placitis addictum apertis testimoniis prodit; quare lib. I, c. 3 p. 9 Plotinum, cuius ipse familiaritate usus esse uidetur, magnis laudibus extollit, libri VII praefatione (p. 193) Porphyrium, qui in lib. de err. prof. rel. (fol. 23ᵃ, 23) *hostis dei ueritatis* audit, *nostrum* uocat, qui '*apud Pythagoraeos religiosa epulantem animum nostrum silentio consecrauit.*' Templorum spoliatores a mathematico (lib. III, c. 8 p. 70. cf. c. 13, p. 77) irreligiosi, sacrilegi et damnabiles uocantur: auctor libelli de err. prof. rel. (fol. 30ᵃ, 19 sqq.) imperatores commonet, ut templorum ornamenta tollant et donaria uniuersa ad utilitatem suam dominiumque transferant. Adparet haec ab eodem homine uix longo temporis spatio interiecto, nedum eodem tempore scribi potuisse. Itaque cum matheseos librorum auctor in inscriptione libris suis praefixa et in subscriptione ad calcem libri VIII posita Iulius Firmicus Maternus Iunior Siculus Vir Clarissimus nominetur*), aut frater aut consobrinus alterius Firmici fuisse putandus erit; similitudo autem quam inter utriusque dicendi rationem intercedere supra diximus facillime explicatur ita ut eos adulescentes eadem doctrinae institutione formatos et eodem artis rhetoricae magistro usos esse statuamus.

Iam ut uerbo dicam etiam de testimoniis sacrarum lectionum ab auctore libelli de errore profanarum religionum prolatis manifestum est Firmicum usum esse uetere illa librorum sacrorum interpretatione Latina secundo p. Chr. n. saeculo in Africa nata de

*) Teste Lilio Gyraldo (de poet. hist. III, p. 155, quem locum indicauit Fabricius bibl. lat. III, p. 114) mathematicus in peruetusto codice et in antiquo saxo eius nomine inscripto Villius Firmicus nominatur: at uix dubito quin codicis lectio errori scribae debeatur, inscriptio, si uera est, ad alium hominem sit referenda. Iulii nomen mathematico tribuit etiam Sidonius Apollinaris praef. carm. 22 (p. 388 ed. Sirmond.), quod testimonium iam excitauit idem Fabricius.

qua dixit Lachmannus in praefatione noui testamenti tom. I, p. X sq., quamque *usitatae* nomine a scriptoribus ecclesiasticis uocitatam esse recte mihi coniecisse uidetur Io. Theoph. Kreyssig (obseruationes philologico-criticae in Iobi cap. XXIX uers. 19—25, Lips. 1802, p. 9 sq.). Plerumque autem testimonia illa ad uerbum consentiunt cum iis quibus Cyprianus utitur, ex quo haud raro corruptam codicis scripturam emendare licuit; magis etiam quae ex apocalypsi petita sunt cum Primasii saeculi sexti scriptoris testimoniis a Lachmanno in editione N. T. adpositis consentiunt: cf. apocal. I 15 (fol. 25ᵃ 8) ubi cum optimi codd. graeci exhibeant *ὡς ἐν καμίνῳ πεπυρωμένης* (quod emendandum esse uidetur *πεπυρωμένῃ*), latini *sicut in camino ardenti*, praeter Firmicum solus Primasius praebet *sicut de fornace ignea*. Dubitari potest tantummodo de lectione duorum testimoniorum ex epistula Ieremiae petitorum quae non adhibentur a Cypriano, quorum in priore (epistul. Ierem. 31) apud Firmicum fol. 30ᵃ, 6 legitur: 'sicut in gehenna mortui'; quod nisi errore scribae factum est ex eo quod uolgata quae hoc in loco non dissentit a uetere uersione latina praebet *coena* — quamquam talis erroris siue interpolationis alterum exemplum per totum hunc Firmici codicem frustra quaesiueris — ita erit explicandum ut ipse Firmicus non graeca LXX, quae habet *ἐν περιδείπνῳ νεκροῦ*, sed latina uersione usus aut describendi neglegentia aut memoriae lapsu in hunc errorem inciderit. Eiusdem epistulae uersum 6, quem adfert fol. 29ᵇ, 13, codex ita scriptum exhibet: '*angelus autem meus uobiscum est. lege autem exquiram ab animas uestras*'; quod cum in uolgata, quae hoc loco eadem est ac uetus uersio, legatur: '*ipse autem exquiram animas uestras*', uix alia ratione emendari posse mihi uidetur nisi ita ut edidi '*ego autem exquiram animas uestras*', quod certe propius accedit ad lectionem LXX (*αὐτός τε ἐκζητῶν τὰς ψυχὰς ὑμῶν*) quam si scribatur, quod item per codicis uerba licet: '*legem autem exquiram ab anima uestra*', cui simile foret quod Cyprianus testim. II, 5, p. 548 (utor editione Veneta Steph. Baluzii anni 1728) ex Malachiae cap. 2 u. 7 adfert: '*et legem exquirent ab ore eius.*' Miro denique modo corrupta sunt quae e deuteronomii c. 13 u. 9 adferuntur fol. 32ᵇ, 11: '*et manus omnis populi remouent*', ubi quod edidi '*postremo*' praebuit

Cyprianus epist. ad Fortun. 5, p 517; '*in nouissimo*', quod ex Luciferi Calaritani libro de non parcendo delinquentibus in deum, uel '*in nouissimis*' quod e Tertulliani libro I aduersus gnosticos adtulit Sabatier (bibliorum sacrorum latinae uersiones antiquae tom. I, p. 353) a codicis scriptura nimis remota esse mihi uisa sunt. Possis tamen etiam suspicari Firmicum exscribendi errore aut memoriae lapsu scripsisse '*remouebit*': memoriter enim nonnumquam eum libros sacros citasse docent alii loci nonnulli, ueluti ea quae fol. 30^{b}, 14 sqq. e deuteronomio citantur ad uerbum leguntur in exodi c. 20 u. 3, qui error eo natus est quod similis sententia exstat in deuteronomii c. 5 u. 7; iis quae fol. 31^{b}, l. 3—6 adferuntur ex euangelii cata Marcum c. 12 (uu. 29—31) continuo orationis ordine adduntur uerba: 'in his duobus praeceptis tota lex pendet et prophetae', qui uersus est 40 c. 22 euangelii cata Matthaeum; denique fol. 18^{b}, 3 postquam posuit euang. cata Iohannem c. 6 u. 35, addit: 'item in seqentibus hoc idem simili modo significat, ait enim: *si quis sitit ueniat et bibat qui credit in me*', quae uerba omnino non exstant in euangelio.

Orthographiam quod adtinet, codicis scribendi rationem quamuis minime sibi constantem presse secutus sum, mutatis tantum iis quae grammaticae artis regulis repugnare uidebantur, qualia sunt *pecodis* (fol. 7^{a}, 5) et *pecodum* (fol. 13^{a}, 21; 28^{b}, 21), *feris* (24^{a}, 10), *proferis* (22^{b}, 18) et *transferis* (20^{a}, 7), *disperatio* (7^{a}, 2; 8^{a}, 7; 9^{a}, 15), *dispicis* (2^{a}, 7; 18^{a}, 15) et *dispecta* (22^{b}, 23), *fulgis* (18^{a}, 13) et *fugire**) (31^{a}, 12): minus recte fortasse migrare iussi ea quae sunt *facinerosus* (6^{b}, 12; 12^{a}, 4. 12^{b}, 14), *ingemescant* (3^{a}, 22) et *contremescit* (31^{b}, 8).

Restat ut priusquam finem praefandi faciam neglegentiae cuidam meae mederi studeam. Sero enim cognoui locos quosdam huiusce libelli tractatos esse ab I. Fr. Gronouio in monobiblo obseruatorum in scriptoribus ecclesiasticis (c. 9, p. 92—98), qui duos quidem locos ante me eodem modo quo ego in hac editione emen-

*) Temporis praeteriti forma quae est *fugierunt* legitur in cod. Puteaneo scholiorum in Caesaris Germanici Aratea; quare nescio quam recte Pottius (plattlateinisch u. romanisch, in libello qui inscribitur: zeitschrift für die vergleichende sprachkunde, 1851, fasc. 4) formam illam primum in annalibus Petauianis anni 773 inueniri contenderit.

dauit: fol. 2[a], 17 enim ponendum esse coniecit quod ego in notis dubitanter protuli *condunt* et fol. 8[b], 8 iam ille inuenit quod ego de coniectura mea edidi: '*dispensato quod attulerat frumento.*' Praeterea ille f. 1[b], 13 scribendum esse censet: 'ille colitur, iste *eiuratur*'; f. 7[a], 17: 'sicut in *Liuii* annalibus inuenimus'; f. 8[a], 9: 'is erat profundis uoraginibus *immensus*'; f. 12[b], 2: 'fugiens *a Patre Iano* absconditur'; f. 13[a], 23: 'Porphyrius defensor *idolorum*', quae omnia mihi quidem ingeniosius quam uerius uidentur esse inuenta.

Monendi sunt denique lectores, quaecunque in textu quem uocant huius editionis cancellis saepta sunt, aut omissa esse a manu prima codicis, nullo spatio uacuo relicto, aut iis quae ueteri manu scriptae erant litteris deletis a manu recentiore in codicem esse inlata: codicis scripturam ubi in notis nude posita est, ab aliis (Scaligero, Wouwero, Muentero, Oehlero, quorum nomina singulis locis adscribere breuitatis studio ductus omisi), ubi asterisco addito, a me ipso esse emendatam; capitum quae uocant numeros in margine adpositos esse editionis Oehlerianae quae prodiit Lipsiae anno huius saeculi quadragesimo septimo.

— — — — — quod in fabricatione hominis artifex Fol. Ia. effecit, ut antea diximus, annuis perditorum commonitionibus [ac excommunicationibus] specialiter retexenda sunt. In testificationem ueritatis manifestis rationibus exemplorumque testimoniis diuinationem probabimus per diabolum esse inuentam et perfectam, ut per hoc spiritus maculata cogitatione spe fluxae felicitatis, peruersa discretione peruerteret miseros homines perpetuis calamitatibus implicitos. Quattuor elementa esse principia creaturarum non in- [c. 1.] uenitur qui dubitet id est ignem, aquam, aerem et terram. Sed haec elementa diuersa sunt uel in potestate contraria. In errore sunt itaque gentes quae cum elementis tribuant principatum adhuc deputant aethera quasi summum deum, quasi cetera ex ipso habeant substantiam calore, nescientes quod omnia elementa ex ipsa sint sua contrarietate coniuncta et quod et ipsa habeant fabricatorem deum, qui singula suis locis ordinibusque constituens creauit quod aut mente aut cogitatione colligimus aut certe quod oculis cernimus diuina uerbi sui societate compositum, aequata corporum moderatione in hoc toto.

Aegypti incolae aquarum beneficia percipientes aquam colunt, [c. 2.] aquis supplicant, aquas superstitiosa uotorum continuatione uenerantur. Sed in sacris suis quae mysteria uocant addunt tragica funera et funesta calamitatis metuendae certamina: | incestum cum Fol. Ib.

1 *fortasse* quae 2 ac exc. *manus recens, ueteribus litteris prorsus deletis: sed spatium breuius indicat, a manu uetere alia hic scripta fuisse.* 8 non *om.* — * inueniri 12 * deputant at: *manus recens in margine addidit* ignem 17 equata 18 in hoc loco

sorore adulteriumque commissum et hoc facinus seueris mariti animaduersionibus uindicatum. Isis soror est, Osyris frater, Tyfon maritus. Is cum comperisset Isidem uxorem incestis fratris cupiditatibus esse corruptam, occidit Osyrim artuatimque lacerauit et per omnes Nili fluminis ripas miseri corporis palpitantia membra proiecit. Isis repudiato Tyfone ut et fratrem sepeliret et coniugem adhibuit sibi Nephthum sororem sociam et Anubim uenatorem, cui ideo caninum caput inpositum est, quia lacerati corporis partes artificio canis uestigantis inuenit. Sic inuentum Osyrim Isis tradidit sepulturae. Fuerunt sane hi aput Aegyptum reges pariter ac tyranni: sed Osyris iustus praeter illud quod cum sorore commisit, Tyfon furiosus, impotens ac superbus: ideo ille colitur, iste uitatur. Haec est Isiaci sacri summa: in adytis habent idolum Osyridis sepultum, hoc annuis luctibus plangunt, radunt capita, ut miserandum casum regis sui turpitudine dehonestati defleant capitis, tundunt pectus, lacerant lacertos, ueterum uulnerum resecant cicatrices, ut annuis luctibus in animis eorum funestae ac miserandae necis exitium renascatur: et cum haec certis diebus fecerint, tunc fingunt se lacerati corporis reliquias [inuenire] et cum inuenerint quasi sopitis luctibus gaudent. O misera et caduca mortalitas! ut regibus tuis per annos singulos funestas mittas inferias, neglecto deo summo qui omnia diuina artificii moderatione composuit et spem tuam perdis et uitam, nec ostensi tibi luminis splen-
Fol. 2a. dore corrigeris nec | recuperatae libertatis quaeris insignia nec spem redditae tibi salutis agnoscis nec ex poenitentia praeteritorum criminum indulgentiam postulas. Frustra tibi hanc aquam quam colis putas aliquando prodesse: alia est aqua qua renouati homines renascantur. Hanc aquam quam colis per annos singulos uis alia decoctis uenarum meatibus siccat aut certe funestus regis tui sanguis inmaculat: illa quam despicis ignita uenerandi spiritus maiestate decoratur, ut ex ipsa per ueteres conscientiae cicatrices credentibus hominibus salutaris sanitas inrigetur. Sed in his funeribus et luctibus quae uera sunt funera, quae facta sunt, quorum extant

8 Nepthum — Anube 11 *fuerant 16 defleant. capita tundunt 19 hec 20 inuenire *om.: man. rec. addidit* *reperire 23 artifici 1 recuperate 2 reddite — pęn. pret. 4 quā 7 illā — dispicis ignitā 10 *uerae

hodieque reliquiae — nam et sepulchrum Osyridis hodieque in Aegypto est et cremati corporis reliquiae cernuntur — defensores eorum uolunt addere physicam rationem, frugum semina Osyrim dicentes esse, Isim terram, Tyfonem calorem: et quia maturatae fruges calore ad uitam hominum colliguntur et diuisae a terrae consortio separantur et rursus adpropinquante hieme seminantur hanc uolunt esse mortem Osyridis cum fruges recidunt, inuentionem uero cum fruges genitalis terrae fomento conceptae annua rursus coeperint procreatione generari. Pone hanc ueram esse sacrorum istorum rationem, pone propter fruges uota reddi numinibus: quid addis incestum, quid adulterium, quid miserandae animaduersionis exitium? Quid errantibus hominibus et simpliciter peccare cupientibus de sacris tuis malum monstras exemplum? Physica ratio quam dicis alio genere celetur. Quid autem celari oportuit quod | omnibus notum est? Cur plangitis fruges terrae et Fol. 2b. crescentia lugetis semina? Ad substantiam generis humani haec omnia diuina summi dei liberalitate donata sunt: agendae sunt summo deo gratiae propter hoc nec est summi dei lugenda largitio. Deflete potius quod erratis et errorem uestrum restauratis semper luctibus plangite: nolite annuis sacris quaerere funus alienum: uestris potius funeribus parate solacia per annos singulos. O miser homo! inuenisse te nescio quid gaudes, cum animam tuam ex istis sacris per annos singulos perdas. Nihil illic inuenis nisi simulacrum quod ipse posuisti, nisi quod iterum aut quaeras aut lugeas. Quaere potius spem salutis, quaere exordium lucis, quaere quod te summo deo aut commendet aut reddat, et cum ueram uiam salutis inueneris, gaude et tunc erecta sermonis libertate proclama: *εὑρήκαμεν, συγχαίρομεν*, cum ab his calamitatibus post poenitentiam tuam summi dei fueris indulgentia liberatus. Phryges qui [c.3.] Pessinunta incolunt circa Galli fluminis ripas terrae ceterorum elementorum tribuunt principatum et hanc uolunt omnium esse matrem. Deinde ut et ipsi annuum sibi sacrorum ordinem facerent, mulieris diuitis ac reginae suae amorem, quae fastus amati adulescentis tyrannice uoluit ulcisci, cum luctibus annuis consecra-

11 reliquie 14 ut 15 colligunt.. 17 reddunt: *Oehleri emendationem recepi, qua tamen rectius fortasse scribetur* condunt: *cf. fol.* 3ª, *l.* 11. 21 adulterum · 14 CYNXЄPOμμЄN 16 * Pessinuntā

runt, et ut satis iratae mulieri facerent aut ut poenitenti solacium quaererent, quem paulo ante sepelierant reuixisse iactarunt, et Fol. 3a. cum mulieris animus ex impatientia | nimii amoris arderet, mortuo adulescenti templa fecerunt. Tunc quod irata mulier pro iniuria spretae fecerat formae, hoc ordinatos a se pati uoluere sacerdotes. sic annuis sacris cum honore terrae istius funeris pompa componitur et cum persuadeatur hominibus quod colant terram, miseri funeris uenerantur exitium. Hic quoque, sacratissimi imperatores, ut error iste celetur, etiam haec sacra physica uolunt esse ratione composita: amare terram uolunt fruges, Attin uero hoc ipsum uolunt esse quod ex frugibus nascitur, poenam autem quam sustinuit hoc uolunt esse quod falce messor maturis frugibus facit; mortem ipsius dicunt quod semina collecta conduntur, uitam rursus, quod iacta semina annuis uicibus reconduntur. Vellem nunc mihi inquirenti respondeant, cur hanc simplicitatem seminum ac frugum cum funere, cum morte, cum fastu, cum poena, cum amore iuncxerint? Itane non erat aliud quod diceretur? Itane non erat quod in agendis deo summo pro frugibus gratiis faceret misera mortalitas? Ut gratias pro renatis frugibus agas ululas, ut gaudeas plangis, nec te cum ueram rationem uideris hoc aliquando fecisse poenituit, sed hoc agis ut annuis luctibus occupatus uitam semper fugias, mortem requiras. Dicant mihi: quid hoc frugibus profuit, ut fletus suos annuis ululatibus seminent, ut strati funeris calamitatibus ingemiscant, quod dicant physica ratione compositum? Lugetis et plangitis et luctus uestros alia ratione celatis. Nouit Fol. 3b. agricola quando terram aratro dimoueat, nouit quando sulcis | frumenta committat, nouit quando maturatas solis ardoribus colligat segetes, nouit quando tostas terat fruges: haec est physica ratio, haec sunt uera sacrificia, quae ab sanae mentis hominibus annuo labore complentur: hanc simplicitatem diuinitas quaerit ut homines in colligendis fructibus ordinatis temporum legibus seruiant. Cur huic ordini miserae mortis figmenta quaesita sunt? Cur celatur lacrimis quod celari non debuit? Unde confiteantur necesse est

5 *persuaderetur 7 physicā 8 rationē compositā — atim — huc 12 *fortasse* recidiuantur, *quod uerbum satis defenditur substantiuo quod est* recidiuatus *quo Tertullianus utitur.* 18 planges 21 stra *litterae fere prorsus euanuerunt.* 22 ingemescant

haec sacra non in honorem frugum sed in honorem esse composita mortis alienae. Nam quod terram matrem esse omnium deorum dicunt qui huic elemento primas tribuunt partes, uere deorum suorum mater est nec abnuimus aut recusamus, quia ab hac collectos deos suos aut lapideos faciunt semper aut ligneos. Terram omnem circumfluunt maria et rursus inclusa Oceani ambientis circulo stringitur, caeli etiam rotunda sublimitate operitur, perflatur uentis, aspergitur pluuiis et timorem suum assidui motus tremoribus confitetur. Quid uos maneat qui haec colitis considerate, cum dii uestri infirmitatem suam uobis cottidianis confessionibus prodant.

[c.4.] Assyrii et pars Afrorum aerem ducatum habere elementorum uolunt et hunc imaginata figuratione uenerantur: nam hunc eundem id est aerem nomine Iunonis uel Veneris uirginis — si tamen Veneri placuit aliquando uirginitas — consecrarunt. Iunonem sane, ne et hinc deesset incestum, Iouis uolunt ex sorore coniugem factam. Effeminarunt sane hoc elementum nescio qua ueneratione commoti. Num quia aer interiectus est inter mare et caelum effeminatis eum | sacerdotum uocibus prosecuntur? Dic mihi: hoc nu- Fol. 4a. men est quod in uiro feminam quaerit, cui aliter seruire sacerdotum suorum chorus non potest, nisi effeminent uultum, cutem poliant et uirilem sexum ornatu muliebre dedecorent? Videre est in ipsis templis cum publico gemitu miseranda ludibria: uiros muliebria pati et hanc impuri et inpudici corporis labem gloriosa ostentatione detegere. Publicant facinora sua et contaminati corporis uitium cum maxima delectationis macula confitentur; exornant muliebriter nutritos crines et delicatis amicti uestibus uix caput lassa ceruice sustentant. Deinde cum sic se alienos a uiris fecerint adimpleti tibiarum cantu uocant deam suam ut nefario repleti spiritu uanis hominibus quasi futura praedicant. Quod hoc monstrum est quodue prodigium? Negant se uiros esse et non sunt: mulieres se uolunt credi, sed aliud qualiscumque qualitas corporis confitetur. Considerandum est etiam, quale sit numen quod sic impuri corporis delectatur hospitio, quod impudicis adhae-

9 compositā 11 *fortasse* deorum istorum 16 plubiis 25 Et feminarum 26 Nam 1 * nomen 4 ornatū muliebrē

ret membris, quod polluta corporis contaminatione placatur. Erubescite, o miseri, summitatem: aliter uos deus fecit. Cum cohors uestra ad tribunal iudicantis dei accesserit nihil uobiscum referetis quod deus qui uos fecit agnoscat. Abicite hunc tantae calamitatis errorem et studia profanae mentis aliquando deserite, nolite corpus quod deus fecit scelerata diaboli lege damnare, calamitatibus uestris dum adhuc tempus patitur subuenite. Misericordia dei di-
Fol. 4b. ues est, libenter ignoscit: relictis nonaginta nouem ouibus | amissam quaerit unam, et reuerso pater prodigo filio et uestem reddidit et parat cenam. Nolo uos desperare faciat criminum multitudo: deus summus per filium suum Iesum Christum dominum nostrum uolentes liberat et poenitentibus libenter ignoscit, nec multum exigit ut ignoscat: fide tantum et poenitentia potestis redimere quicquit sceleratis diaboli persuasionibus perdidistis.

[c. 5.] Persae et Magi omnes qui Persicae regionis incolunt fines ignem praeferunt et omnibus elementis ignem putant debere praeponi. Hi itaque ignem in duas diuidunt potestates naturam eius ad utrumque sexum transferentes et uiri et feminae simulacro ignis substantiam deputantes: et mulierem quidem triformi uultu constituunt monstrosis eam serpentibus iuligantes. Quod ideo faciunt ne ab auctore suo diabolo aliqua ratione dissentiant, sed ut dea sua serpentibus pullulans maculosis diaboli insignibus adornetur. Virum uero abactorem boum colentes sacra eius ad ignis transferunt potestatem, sicut propheta eius tradidit nobis dicens: *Μύστα βοοκλοπίης, υἱὲ δέξιε πατρὸς ἀγανοῦ*. Hunc Mithram dicunt, sacra uero eius in speluncis abditis tradunt, ut semper obscuro tenebrarum squalore demersi gratiam splendidi ac sereni luminis uitent. O dira numinis consecratio! o nefariae legis fugienda commenta! deum esse credis cuius de sceleribus confiteris. Vos itaque qui dicitis in his templis rite Magorum ritu Persico, cur haec Persarum sola laudatis? Si hoc Romano nomine dignum putatis, ut Persarum sacris, ut Persarum legibus obsequatur ....

17 *Ne cum Oehlero* pollucta *scribendum esse censeas cf. fol.* 23b, 14 6 poenitentiā 11 * utriusque sexus 15 * pollulant 16 bonum 17 * *CYNΔЄΞIЄ*: *Oehlerus coni.: Μύσται βουκλοπίην συναείδετε πατρὸς ἀγανοῦ* 18 Mitram 21 uera 23 *post* rite *excidisse uidetur aliquid, uelut* sacra fieri ritu 25 ut *euanuit* — sequatur, *quod fere prorsus euanuit.*

quae armata clipeo lorica tecta [gladio et hasta] consecratur. Tertia etiam pars est quae in asperis secretisque siluarum [agrorumque] ferarum [societatem comprehendit]. Vltima pars tripertitae istius diuisionis aestimat libidinum uias quae praua desideria quaeque [sopores] cupiditatis monstra[t in tenebris]. Ideo unam partem capiti adsignant, ut hominis [aliam] quodammodo [renis esse] uidentur. Aliam in corde [ponunt ut tecoris] cogitationum uarietatem quas multiplici intentione concipimus in modum siluarum tenere uideatur. Tertia pars constituitur in iecore unde libido nascitur et uoluptas. Illic [enim] genitalium seminum collecta fecunditas naturalibus st[imulis] desiderium cupiditatis exagitat. Quid ergo perficiat ista diuisio diligenter aspicite, ut facile commentum ratio ueritatis impugnet. Si diuiditur anima et substantia [sua] diuerso efficaciae genere separatur, dissoluto ordine suo incipit esse quod fuerat. Aliud enim mens est, aliud ira, aliud libido. Animam ergo separatio ista dissoluit et patitur maximam ex ista partitione iacturam, nec integram sui speciem res ista custodit [quae per tres] contrarias separata diuiditur et, ut uerum dicam, fit ex ipsa diuisione mortalis. Etenim quod potest diuidi corpus est, [quod autem corpus est neces]se est esse mortale: ergo si [anima diuiditur cor]pus est. Si corpus est necesse est sit [res ipsa mor]talis. Egregia erroris istius ac praeclara comitantia. Maximum nobis beneficium [ex ista consequentia] confertur: commentis istarum [nugarum] animas uolunt | esse mortalis.

Fol. 5[a]. — Fol. 5[b].

1 *Verba* quae *usque ad* tecta *restituit man. rec., ueteribus litteris deletis:* gladio et hasta *euanuerunt, addidit ed. pr. — pro eo quod est* tertia *rescribendum uidetur* altera 2 agrorumque *euanuit:* * agrorum *restituit manus rec.* — societatē comp̄hēdit *man. rec. deletis iis quae a manu uet. scripta erant.* 5 t in tenebris *euanuerunt, restituit man. rec.* — capitis : *man. rec. ante hoc uerbum in margine addidit* sopori 6 aliam, *et* renis esse *man. rec. uetustis litteris deletis: ed. pr.* iram quodammodo denotare uideatur. 7) ponunt ut tecoris (*uoluit* iecoris) *man. rec., uetustis litteris deletis:* statuunt ut diuersarum *ed. pr.* 10 enim *euanuit, restituit ed. pr.;* itū *man. rec.* 11 stimulis *euanuit relictis tantum litteris* st: surculis *man. rec.* 13 sua *euanuit, restituit man. rec.:* eius *ed. pr.* 14) *post* separatur *man. rec. in marg. add.* et. 17) quae per tres *euanuerunt: man rec.* quo ptes. 19—20 [ ] *euanuerunt, restituit ed. pr.* — [ ] *euanuerunt, rest. ed. pr.* 21 [ ] *euanuerunt, rest. ed. pr.* 23 [ ] *euanuerunt, rest. ed. pr. — post* istarum *spatium ua-*

[c. 6.] Sic sunt, sacratissimi imperatores, elementa a perditis hominibus consecrata. Sed adhuc supersunt aliae superstitiones quarum secreta pandenda sunt: Liberi et Liberae, quae omnia sacris sensibus uestris specialiter intimanda sunt, ut et in istis profanis religionibus sciatis mortes esse hominum consecratas. Liber itaque Iouis fuit filius regis scilicet Cretici. Hic cum fuisset adultera matre progenitus nutriebatur aput patrem studiosius quam decebat. Vxor Iouis cui Iunoni fuit nomen nouercalis animi furore commota ad necem infantis omnifariam parabat insidias. Proficiscens peregre pater quia indignationes tacitas sciebat uxoris, ne quid ab irata muliere dolo fieret, idoneis, sicut sibi uidebatur, custodibus tutelam credidit filii. Tunc Iuno opportunum insidiarum nancta tempus et ex hoc fortius inflammata, quia proficiscens pater et sellam regni puero tradiderat et sceptrum, custodes primum regalibus praemiis muneribusque corrupit, deinde satellites suos qui Titanes uocabantur in interioribus regiae locat partibus et crepundiis ac speculo adfabre facto animos ita pueriles inlexit, ut desertis regiis sedibus ad insidiarum locum puerilis animi desiderio duceretur. Illic interceptus trucidatur et, ut nullum posset necis inueniri uestigium, particulatim membra concisa satellitum sibi diuidit turba. Tunc, ut huic facinori aliud facinus adderetur, quia uehementer tyranni crudelitas timebatur, decocta uariis generibus pueri membra consumunt, ut humani cadaueris inauditis usque in illum diem
Fol. 6a. epulis | uescerentur. Cor diuisum sibi soror seruat cui Minerua fuit nomen, quia et ipsa sceleris fuit particeps; et ut manifestum delationis esset indicium et ut haberet unde furentis patris impetum mitigaret. Reuerso Ioui filia ordinem facinoris exponit. Tunc pater funesta calamitate cladis et acerbi luctus atrocitate commotus Titanas quidem uario genere excruciatos necat nec praetermissum est in ultione filii aut tormentum aliquod aut poena, sed per omnia poenarum genera bacchatus necem qualiscumque filii uindicauit affectu quidem patris sed tyrannica potestate. Tunc, quia diutius pater ferre lugentis animi tormenta non poterat et quia

cuum in quo quae scripta fuerunt prorsus euanuerunt: ed. pr. interposuit absurditatum, *sed spatium breuius aliud hic a m. uet. scriptum fuisse testatur, quod haud scio an non fuerit* nugarum 11 mulier 13 filio
2 *fortasse* quae 5 acerui 8 neces

dolor ex orbitate ueniens nullis solaciis mitigabatur, imaginem eius ex gypso plastico opere perfecit et cor pueri ex quo facinus fuerat sorore deferente detectum in ea parte plastes conlocat qua pectoris fuerant lineamenta formata. Post haec pro tumulo extruit templum et paedagogum pueri constituit sacerdotem. Huic Silenus fuit nomen. Cretenses, ut furentis tyranni saeuitiam mitigarent, festos funeris dies statuunt et annuum sacrum trieterica consecratione componunt omnia per ordinem facientes quae puer moriens aut fecit aut passus est. Viuum laniant dentibus taurum crudeles epulas annuis commemorationibus excitantes et per secreta siluarum clamoribus dissonis eiulantes fingunt animi furentis insaniam, ut illud facinus non per fraudem factum sed per insaniam crederetur: praefertur cista in qua cor soror latenter absconderat, | tibiarum cantu et cymbalorum tinnitu crepundia quibus puer deceptus fuerat mentiuntur. Sic in honorem tyranni a seruiente plebe deus factus est qui habere non potuit sepulturam. Fol. 6b.

Fuit etiam alius Liber aput Thebas tyrannus magicae artis potestate perspicuus. Hic cum muliebres animos uenenis quibusdam et carminibus occupasset pro arbitrio suo crudelia facinora furentibus imperabat, ut mente captas nobiles feminas et libidinum ministras haberet et scelerum. Qui qualia fecerit scelera uel quantum matri contra filium uel sororibus contra fratrem imperauerit facinus in scenis cottidie a tragici carminis auctoribus traditur, ut scelerati tyranni facinorosa crudelitas in animis audientium funestis semper relationibus renascatur. Hunc Lycurgus sobria uirorum coniuratione protectus regno exuit, pellit patria: neque enim effeminatus consensum uirorum potuit diutius sustinere. Effeminatum enim eum fuisse et amatorum seruisse libidinibus Graecorum gymnasiis decantatur. Nec fuga eius Lycurgus tantum est exilioque contentus, sed timens, ne fugiens et ab aliis receptus ludibriosa scelerum suorum etiam in alia regione conderet semina, succinctus ferro patriae dedecus minaci persequitur edicto. Tunc Liber proiectis infulis quas pampineis coronarum circulis inligabat cum semiuiro comitatu fugiens — soli enim eum secuti sunt stuprorum et

12 *corpori 13 *plastae: *an scr.* plasti, *ut* plastum *idem sit quod* plasma? 14 liniamenta 15 Seleous *m. pr.* 12 facinerosa 14 effeminatum cenatum enim 19 contenderet 21 cornarum 22 struporum

Fol. 7a. flagitiorum ac libidinum socii — per omnes oras uicini maris | cum summa trepidatione desperationis errauit. Illic inter ebrias puellas et uinolentos senes, cum adhuc eum scelerum pompa praecederet, alter nigro amictu teter, alter ostenso angue terribilis, alter cruentus ore, dum uiua pecudis membra discerpit, a Lycurgo conprehensus per proximam rupem quae inmensum praecipitium saxis inuiis fecerat in mare praecipitatur, ut lacerum corpus marinis diu iactatum fluctibus errantium populorum animos ad sanitatis ac sobrietatis ordinem seuera animaduersione reuocaret. Hunc finem Liberi Homerus, ut fugam et trepidationem detegeret et ut ostenderet mortem, ait:

Iliad. Z 135. — — — — — Διώνυσος δὲ φοβηθεὶς
δύσεθ᾽ ἁλὸς κατὰ κῦμα· Θέτις δ᾽ ὑπεδέξατο κόλπῳ
δειδιότα· κρατερὸς γὰρ ἔχε τρόμος ἀνδρὸς ὁμοκλῇ.

Imitatur te, Lycurge, et sobrium tuum institutum sequitur nec a salutaribus tuis legibus exorbitat etiam consul noster Postumius. Nam, sicut in libris annalibus inuenimus, Bacchanaliorum scelera Aebutio quodam adulescente deferente detecta sunt. Erant adhuc in urbe Roma integri mores nec quisquam peregrinas superstitiones dissolutis moribus appetebat. Tunc nec senatus consuli nec leges rei publicae nec consul legibus defuit, sed inuestigatis omnibus qui huius sacri scelerata commenta tradebant contra omnes seuero, immo Romano quaestionis examine capitalis poena de consilii sententia decreta est, nec tam diu uindices gladii consulis conquierunt quam diu hoc malum fuisset radicitus amputatum. O digna Romani nominis animaduersio! o priscae uirtutis laudanda constantia! nec ciuibus suis consul parcere uoluit cum ob purgandam patriam peregrina | uitia corriguntur.
Fol. 7b.

[c. 7.] Sequitur hanc sacri contagionem et imitatur ordinem funeris a Cerere Hennensi muliere mors filiae consecrata. Nam quicquit in Creta pater circa filium fecerat hoc totum Ceres aput Hennam amissa filia impatientia materni doloris instituit: quod quatenus factum sit breui sermone perstringam. Vnicam Cereris filiam quam

2 disp. 3 uinonettos — praecederet et 5 pecodis 7 at 12 ΦΟΒΗΘΙC 13 ΔΥCЄΝ — ΚΟΔΙΠΩΙ 14 ΔΙΔΙΟΤΔ — ЄΧЄΝ 17 Bach. 18 butio 23 * seueros — * Romanos 26 * nomini 5 quo

Graeci Persefonam, nostri immutato sermone Proserpinam dicunt, ad coniugale consortium plures petebant. Mater sollicita de singulorum meritis iudicabat et cum adhuc omnibus matris sententia uideretur incerta, diues rusticus cui propter diuitias Pluton fuit nomen temerario cupiditatis ardore, cum moras dilationis ferre non posset et cum praeposteri amoris coqueretur incendiis, prope Percum inuentam uirginem rapit: Percus est autem lacus in Hennae ciuitatis finibus satis amoenus et gratus cuius amoenitas ex florum uarietatibus nascitur: nam per omnem annum uicissim sibi succedentibus floribus coronatur. Illic inuenies quicquit yacinthi turget in caulem, illic comam narcissi uel quod auream rosam desuper pingit, illic albae hederae per terram molliter serpunt et cum purpureis uiolis suauiter rubens amaracus inuenitur nec coronam istam alba deserunt lilia: prorsus aptus locus qui gratia sua puellares animos et inuitaret pariter et teneret. In hoc loco cum a Plutone uirgo prope uesperam fuisset inuenta ui rapitur et superimposita uehiculo scissis uestibus laceratis crinibus ducitur nec reseruati ungues contra amatorem rusticum aliquid profuerunt | nec Fol. 8[a].
clamor atque ululatus adiuuit nec ceterarum strepitus puellarum. Tunc una celeri cursu, cum de ciuitate nemo succurreret, facta ex ipso timore uelocior matri raptum uirginis nuntiat. Contra raptorem indignata mater armatam manum ducit; nec Plutonem mulieris fefellit aduentus, sed ut retorsit ad ciuitatem oculos et infinitos cuneos respexit uenire cum matre funestum cepit ex desperatione consilium: quadrigam quae uehiculum trahebat per medium lacum dirigit. Is erat profundis uoraginibus immersus. Illic cum amata submersus uirgine miserandae matri de morte filiae funestum spectaculum praebuit. Hennenses ut possent maternis luctibus ex aliqua parte inuenire solacium, inferorum regem uirginem rapuisse fincxerunt et ut fides figmenta sequeretur prope Syracusas eum per alium locum cum uirgine emersisse iactarunt. Templum sane et raptori et uirgini accurate conlatis sumptibus faciunt et annua in templo uota decernunt: sed nullo genere matris dolor uincitur nec muliebris inpatientiae tormenta curantur, sed credens uere filiam prope Syracusas esse uisam Triptolemo duce uilico suo noc-

17 aureum 7 disper. 8 qua 14 mersisse
18 filia — uisa

turnis itineribus ad Syracusanae ciuitatis litus cum lugubri ueste ac sordido squalore peruenit. Nec illic defuit qui credulam de calamitatibus suis falleret matrem: ait se Pandarus nescio qui uidisse non longe a Pachyno nauem raptorem ascendisse cum uirgine. Persuasum est mulieri quae, quia quolibet genere uiuere filiam cupiebat audire, infinitis donis remunerat ciuitatem. Syracusani li-
Fol. 8b. beralitate mulieris prouocati | raptum uirginis consecrant et mitigantes dolorem matris pompam miseri funeris excolunt honore templorum. Sed nec hoc sufficit matri, sed ascensa naue per peregrina litora filiam quaerit. Sic fluctibus tempestatibusque iactata ad Atticae urbis locum peruenit: illic hospitio recepta incolis incognitum adhuc triticum diuidit. Locus ex patria et ex aduentu mulieris nomen accepit, nam Eleusin dictus est quod illuc Ceres relicta Henna uenerat. Sic quod ipsa dispensato quod adtulerat frumento colligendarum frugum tradiderat disciplinam, post mortem ob beneficium quod ex frugum copia nascebatur et sepulta in loco est pariter et consecrata et diuino cum filia appellata nomine. Amat enim Graecorum leuitas eos qui sibi aliquid contulerint uel qui consilio aut uirtute se iuuerint diuinis appellare nominibus et sic ab ipsis beneficiorum gratia repensatur, ut deos dicant, deos esse credant, qui sibi aliquando profuerint. Sic de Libero Nysa non dubitat nec de nouis ambigit Sparta sideribus; cremat et consecrat Herculem tristis Oeta et a uanis Cretensibus adhuc mortui Iouis tumulus adoratur. Additur tamen, sacratissimi Imperatores, ad huius profani erroris augmentum quod hos binomines id est Liberum et Proserpinam maiore quasi auctoritate defendat: nam Liberum ad solem uolunt referre commenta Graecorum, Proserpinam uero Liberam dicentes lunam esse confingunt. Quod quam absurdum et quam miserum sit ex ipsa ueritatis possumus ratione colligere. Quis uidit puerum solem? quis fefellit? quis occidit?
Fol. 9a. quis lacerauit? | quis diuisit? quis membris eius epulatus est? quis lunam rapuit? quis abscondit? quis Plutonis coniugem fecit? Sed et errorem istum physica rursum uolunt ratione protegere: indiuisam mentem et diuisam id est *τὸν ἀμέριστον καὶ τὸν μεμερι-*

20 illi 23 quae quo quolibet 24 * dotis 8 * dispensatio 9 * frumenta 11 numine 15 Nisa 16 Spartha 17 Oetas 19 * hos bihomines 22 Libera 4 diuisa — μΕΝΕΡΙϹμΕΝΟΝ

σμένον νοῦν hac se putant posse ratione uenerari. Dicite mihi, o miseri mortales, quid naturalibus rebus additis funera? quid dei dispositionem crudelium mortium atrocitate polluitis? quid opus erat tam duro crudelique tormento? quid sibi uult ista persuasio, ut diuinis rebus funestae calamitatis ordo societur? ut natura siderum quam deus summus certis legibus fecit mortalis calamitatis luctibus iungeretur? Cui rei prodest quod facitis? miscetis terrena caelestibus, caduca superis, tenebrosa lucentibus, dolores ac luctus hominum diuinis honoribus consecrantes.

[c. 8.] Si conuocato omni genere humano sol habita contione loqueretur, desperationem uestram hac forsitan oratione percuteret: Quis uos, caduci homines et per dies singulos summo deo uariis generibus rebellantes, ad hoc tantum facinus impegit, ut profano nefariae cupiditatis errore et mori me dicatis arbitrio et uiuere? Atque utinam usitato more uel uno genere uesanae cogitationis uestrae figmenta procederent, utinam sine contumelia mei sceleratae cogitationis uestrae grassaretur inprobitas! Nunc uos per praecipitia iactantes mihi quoque non parcitis nec aliquam habet uester sermo reuerentiam, sed cum dedecore meo in exitium uestrum mortemque properatis. | Fol. 9b. Alii me aput Aegyptum undis Nili et rapidis uerticibus obstinato mentis furore submergunt, alii amputatis uirilibus plangunt, alii crudeli morte caesum aut in olla decoquunt aut septem ueribus corporis mei membra lacerata subfigunt. Qui paululum mihi placida fuerit oratione blanditus quadriiugi currus aurigam me esse confingit. Proicite aliquando tanti furoris exitium et salutari persuasione conuenti ueram salutis uiam quaerite. Inimicus dei est qui haec aut cogitauit aut fincxit, nec facinus eius simplex aut usitata poena comitatur qui secreta profanis persuasionibus polluit, qui de praeclaro opere dei tanta confingit. Lugete mortuos uestros et ipsi simili morte morituri, mittite regibus uestris ut uultis inferias et orbitates eorum alio remediorum genere mitigate. Lugete Liberum, lugete Proserpinam, lugete Attin, lugete Osyrin, sed sine nostrae contumelia dignitatis. Nolo me per tumulos eorum fauillasque ducatis, nolo ut errori uestro

5 *NOY* 6 odii miseri (*cf. fol.* 18b, *l.* 8) 10 calamitas
15 disper. 17 reuellantes — adhuc 19 cogitationes
3 uiribus — decoquent 13 lugite Pr., lugite 14 lugite

nomen meum fomenta subpeditet. Ad initium diei a deo factus sum, hoc mihi sufficit solum: quid me honesti muneris dignitate priuatis? Aliud me deus fecit, aliud esse iussit, et uos me pro libidine uestra diuiditis, pro arbitrii uestri cupiditate laceratis. Quicquid sum simpliciter pareo nec aliud uolo de me intellegatis nisi quod uidetis: hoc deo gratum est, hoc deus libenter amplectitur, hoc homines ad salutis uiam ducit, si proiectis erroribus dei gratiam simpliciter ac fideliter hauriatis. Haec quidem, sacratissimi imperatores, ethopoeiaco mi sermone dixisse sufficiat. At ego nunc sacrarum lectionum institutione formatus perditos homines reli-
Fol. 10a. gioso sermone | conuenio. Si dii sunt quos colitis, cur eos lugetis? cur eos annuis luctibus plangitis? Si lacrimis ac luctu digni sunt, cur eos diuino honore cumulatis? Vnum itaque e duobus facite: aut nolite eos lugere si dii sunt, aut si luctu eos dignos putatis ac lacrimis deos eos appellare nolite, ne luctibus ac lacrimis uestris maiestas diuini nominis polluatur. Sed quia mens perdita et sceleratae cupiditatis laqueis implicata nulla potest ratione reuocari, persequar cetera, ut publicatis omnibus atque detectis quae profana consecrauit improbitas misericordia dei nomine domini nostri Iesu Christi lapsos erigat, fugientes ad se reuocet, dubitantes confirmet, errantes corrigat et quod est potissimum uitam morientibus donet.

[c. 9.] In plurimis orientis ciuitatibus, licet hoc malum etiam ad nos transitum fecerit, Adonis quasi maritus plangitur Veneris et percussor eius circumstantibus uulnusque monstratur. Mars enim in porci siluestris speciem formamque mutatus, ut sibi primas partes in amore Veneris uindicaret, incaute contra se ruentem percutit iuuenem. Si deus erat Adonis, cur riualis insidias nesciebat? si homo, cur cum superiore certabat? Sed et alium audio cum Venere coniugale habuisse consortium: Vulcanus, nisi fallor, ab his deorum cultoribus maritus Veneris esse perhibetur. O uanorum hominum ridenda persuasio! inter duos maritos adulter positus ab uno capitur, alterum uincit. Sed uide, ut adulter deus maritum uinceret, quod sibi corpus elegit: porcus esse maluit; qui, si habebat mutandi corporis potestatem, leonis debuit potius speciem

1 lugitis   10 ihū — confirmat   15 percursor

formamque suscipere. | Sed leonem dicunt qui naturas animalium Fol. 10b. norunt in illa agrestis animi feritate pudicitiae seruare uirtutem. Merito ab adultero leonis spernitur forma et libidinosi animalis eligitur. Hic iam euangelicae traditionis secreta tractemus. Eiecto daemonio dominus porcorum gregem donat, nec inmerito: ut cum libidinosis animalibus per dura praecipitia fluctusque iactatus per mortes porcorum uarias digna nece inmundus spiritus carperetur. Audio Cinyram Cyprium templum amicae meretrici donasse — ei [c. 10.] erat Venus nomen — initiasse etiam Cypriae Veneri plurimos et uanis consecrationibus deputasse, statuisse etiam ut quicumque initiari uellet secreto Veneris sibi tradito assem unum mercedis nomine deae daret. Quod secretum quale sit omnes taciti intellegere debemus, quia hoc ipsum propter turpitudinem manifestius explicare non possumus. Bene amator Cinyras meretriciis legibus seruiit: consecratae Veneri a sacerdotibus suis stipem dari iussit ut scorto. Sebazium colentes Iouem anguem, cum initiant, per sinum ducunt: adhuc primi erroris uitia grassantur et quicquit homines perdidit colitur et funesti anguis callida ac malitiosa crudelitas adoratur. In sacris Corybantum parricidium colitur: nam [c. 11.] unus frater a duobus interemptus est et ne quod indicium necem fraternae mortis aperiret sub radicibus Olympi montis a parricidis fratribus consecratur. Hunc eundem Macedonum colit stulta persuasio; hic est Gabirus cui Thessalonicenses quondam cruento cruentis manibus supplicabant. | Considerandum itaque est, quale Fol. 11a. sit numen quod parricidalis amentia, ut parricidium celaret, inuenit. Quapropter quicumque haec sacra deuota mente ueneratur, [c. 12.] cuicumque placet superstitionis istius metuenda contagio, aut malis suis solacium quaerit aut facinora eorum tacita cogitatione conlaudat hoc optans, hoc quaerens, hoc utique magnopere desiderans, ut et sibi liceat quod diis suis licuit, ut et se ad consortium talis uitae morum similitudo perducat. Adulterio delectatur aliquis: Iouem respicit et inde cupiditatis suae fomenta conquirit; probat, imitatur et laudat quod deus suus in cygno fallit, in tauro rapit, ludit in satyro et, ut liberalis in flagitiis esse consuescat, quod inclusam regiam uirginem auro largiter fluente corruperit.

1 leonum 5 grege 11 assemanum 15 seruit 21 parricidiis

Puerorum aliquis delectatur amplexibus: Ganymedem in sinu Iouis quaerat, Herculem uideat Hylam inpatienti amore quaerentem, Hyacinthi desiderio captum Apollinem discat, Chrysippum alius, alius Pelopem uideat, ut per deos suos sibi licere dicat quicquit hodie seuerissime Romanis legibus uindicatur. Adulteria eorum omnia enumerare difficile est: quis Amymonen, quis Alopen, quis Menalippen, quis Chionen Ippothoenque corruperit: nempe deus uester haec fecisse memoratur. Ille quem uolunt seueris oraculis errantium hominum peccata corrigere Steropen amat, Aethusam rapit, Zeuxippen stuprat, quaerit Prothoen et Arsinoae adultera cupiditate blanditur. Sed ex isto corruptarum mulierum grege una puella amatorem deum et uitauit et uicit: Dafnen diuinans deus Fol.11b. et futura praedicens nec inuenire potuit nec stuprare. Muliebria patitur aliquis et effeminato corpori solacium quaerit: uideat Liberum amatori suo post mortem etiam promissae libidinis praemia imitatione flagitiosi coitus repensantem. Si qui monstruoso cupiditatis ardore in paternae necis armatur exitium a Ioue sumat exordium; qui fraternum desiderat sanguinem Corybantum sequatur institutum, et incestum desiderantibus a Ioue sumantur exempla: cum matre concubuit, sororem duxit uxorem et, ut integrum facinus impleret incesti, filiam quoque animo corruptoris adgressus est. Inferiores aliqui aemulo stridore persequitur et aduersarium cupit crudeli feritate torquere: ab Apolline *ex Marsyae casibus crudelium tormentorum facinus discat. Alienum aliqui desiderat et hoc cum morte domini conatur implere: uideat ut Hercules occiso Geryone Hiberas abegerit boues. Si qui promiscua hominum caede gaudet, praeposteras Martis cupiditates diligenter inspiciat. Semina pene omnium scelerum a diis suis peccantium turba colligit et, ut perditus animus impune facinus possit admittere, ex praecedentibus facinorum exemplis maiore se auctoritate defendit. Si stupri praemia corruptor inquirit, si uiam optat sollicitationis addiscere, in sinu corruptae mulieris aurum Iouis uideat. Si publicus

14 inpatientiam morē 18 Amumonē — Alopē 19 Menalippe — Chionē 21 Aethyssam 22 Zeuxippē — Prothoe 24 Dafnem 1 strupare 4 mostruoso 6 sequitur 12 *torm. casibus: *quod posui ualde incertum esse sentio; rectius fortasse scribetur* cruciatus 13 uidet — Herculis 14 abigerit 16 collegit 17 posset admitteret

parricida commissam sibi regni custodiam nefaria prodere cupiditate desiderat, respiciat ad eos qui Saturnum filio prodiderunt. Quatenus ius laedatur hospitii uel | Fol. 12a. quatenus amicitiae iura turbentur uel quatenus mensae conciliatio sancta uioletur si qui ad iniuriam pronus quaerit, ecce ordinem scelerum de Tantali casibus discat. O facinorosae cupiditatis triste solacium! o hominum deflenda persuasio! o infelicis imitationis cruenta meditatio! Scenam de caelo fecistis et errantes animos per abrupta praecipitia crudeli calamitate duxistis, cum hominibus peccare cupientibus facinorum uia de deorum monstratur exemplis. Sed in ista criminum lege, in ista confessione scelerum, gratias agamus illis qui etiam exitia et mortes deorum istorum nobis nescientibus prodiderunt, ut disceremus omnia per tot opstantes. Fuit enim et aput ueteres, licet nondum terram inluminasset domini nostri Christi ueneranda dignatio, in spernendis superstitionibus religiosa constantia. Diomedes pudicus ac sobrius Venerem uulnerat, Martem uincit et percutit; Oti et Efialtae edicto Mars bellipotens temporali exilio damnatus ferrea catenarum uincla sustinuit; Sarpedonem filium mortuum in Troia Iuppiter plangit et mercedem fabricatorum murorum Neptunus a superbo rege non recipit; alterius regis Apollo greges pascit et Soli omnia uidenti alius occisarum boum nuntiat mortes; Castores sepelit Sparta, ardet aput Oetam Hercules et Aesculapius alibi fulminatur; Vulcanus a patre praecipitatus pedem frangit; Lycurgum fugiens Liber moritur; Venus in adulterio deprehensa detegitur et post dei nuptias | Fol. 12b. Anchisae hominis cubile sectatur; Saturnus regno timens deuorat filios et filium fugiens in Italia fugitiuus absconditur; ob amorem Catamiti Iuno spernitur et ad Endymionem Luna descendit et contra uoluntatem uxoris et filiae Troianis auxilium ferens deceptus Iuppiter dormit. O flagitiosa confessio! o [miserabiles] deflendique [cultus]! o durae seruitutis miseranda conditio! Ad istorum cultum deorum sanctos homines et deo deuota mente credentes sacrilegum tyrannorum traxit imperium et, ut huic facinori aliud facinus adderetur, mors est decreta nolenti-

3 *quaerit esse 4 facinerosae 5 Scęnam 13 Diomedis 15 Oeti et fialtae 20 Herculis — Ascul. 22 pede 2 fugitiuus *ita euanuit ut uix dignosci possit: ed.pr.* a Spartanis *quod frustra defendit Lobeckius Aglaoph.* II, p. 1147. 6 miserabiles *euanuit: restituit ed. pr.* — cultus *euanuit: restituit ed. pr.*

bus. Ad theatrum potius templa transferte ut in scenis religionum istarum secreta tradantur et, ut nihil praetermittat improbitas, histriones facite sacerdotes: alter dignior locus religionibus istis inueniri non poterit; illic amores deorum uilis turba decantet, illic casus mortesque saltatores, illic deorum templis ab impiis et facinorosis magistris melius mens perdita et adulterium docetur et facinus.

[c. 13.] Discite etiam, sacrosancti imperatores, uenerandum Alexandriae numen unde sumpsit exordium ut communi nostra fragilitate detecta ad ueritatis exordium mortalitatis nostrae sermo reuocetur. Cum in egip . . eris . . . . . arescentibus frugibus malitiosa fames . . ami . . . . . religiosi patriarchae semine procreatus iuuenis Ioseph interpretatus somnium regis totum quicquit imminebat ostendit. Ioseph est Iacob filius qui ob pudicitiam in carcerem missus, Fol. 13ª ereptus post interpretationem somnii fuit particeps regni. | Nam septem annorum collectis et seruatis fructibus alterius septennii egestatem diuinae mentis prouidentia mitigauit. Huic post mortem Aegyptii patrio gentis suae instituto templa fecerunt et ut iustae dispensationis gratiam posteritas disceret, quo modio . . . . frumenta diuiserat capiti superpositus est. Nomen etiam ut sanctius coleretur ex primo auctore generis accepit. Nam quia Sarrae pronepos fuerat ex qua nonagenaria Abraham indulgentia dei susceperat filium, Serapis dictus est graeco sermone hoc est Σάῤῥας παῖς. Sed hoc inuito Ioseph immo mortuo: neque enim ad hoc facinus religiosus animus et deo summo dicatus adduci potuisset ut erroris inlecebras ex nomine suo superstitiosis hominibus ipse praeberet, praesertim cum sciret haec esse in dei sacrosanctis legibus, ne qui hominum tale aliquit aut ueneraretur aut coleret. Hic in Aegypto colitur, hic adoratur, huius simulacrum neocororum turba custodit et ad memoriam uetustatis errans populus ordinem sacrorum in honorem integerrimi ac prudentissimi hominis

14 *post* que *fortasse cum Oehlero interponendum* saltent — facinerosis 15 adulterium *ita euanuit ut uix dignoscatur.* 18 *codicis litterae fere prorsus deletae legendae mihi uidebantur* * ac communis 20 *fortasse* in Aegipto glisceret 4 iuste 5 modo: *spatium quod sequitur uacuum litteris uetustate deletis ed. pr. expleuit* esurientibus et ementibus: *sed in cod. alia fuisse apparet.* 6 capitis 7 Sarre 9 * CAPIOCTOC 10 inuitio 15 Neogrorum

constitutum contentiosa hodieque animositate custodit. Sed et in ipso simulacro sicut in ceteris ex assiduis sacrificiis immundi daemonum spiritus colliguntur: nihil enim operantur animae et cruor ex assidua pecudum caede profusus nisi ut daemonum substantia qui diaboli procreatione generantur ex isto sanguine nutriatur. Nam ista esse Porphyrius defensor Stoicorum hostis dei ueritatis in multis sceleratarum .... | manifestis nobis probationibus Fol. 13[b]. prodidit. In libris enim quos appellat περὶ τῆς ἐκ λογίων φιλοσοφίας maiestatem eius praedicans de infirmitate confessus est. In primis enim librorum partibus id est in ipsis auspiciis positus dixit: Serapis uocatus et intra corpus hominis conlatus talia respondit. Dicant nunc mihi perditi homines, qui potior est: qui uocat et imperat et includit an qui uocatur et paret et cum uenerit in suscipientis hominis corpore potestate iubentis includitur? Gratias agimus, Porphyri: libris tuis deorum tuorum nobis substantiam prodidisti; didicimus per te quatenus dii tui hominibus iubentibus seruiant. Serapis tuus ab homine uocatur et uenit et cum uenerit statim iussus includitur et loquendi necessitas nolenti forsitan imperatur. Sic aput nos deos uestros, cum hominibus nocere coeperint, religiosi sermonis flagella castigant; sic in corpore hominum constituti dii uestri uerbo dei spiritalium flammarum igne torquentur et qui aput uos quasi dii coluntur, aput nos religiosae fidei medela Christi gratia humano subiacentes imperio et tormenta repugnantes sustinent et uicti poenis ultricibus subiugantur. Penates etiam qui sint explicare contendam ne quid a me [c. 14.] praetermissum [esse uideatur. Qui nihil aliud putant] esse uitam nisi uescendi et potandi licentiam hos sibi deos ex cupiditatis suae humilitate finxerunt nutrimenta corporis quae ex cottidianis epulis comparantur hoc nomine pro salute hominum consecrantes. Quia per epulas corporis reficitur infirmitas alimenta solum esse deum sancxerunt | nescientes diuini oraculi ueritatem. Cum enim Fol. 14[a]. dominus Iesus Christus cum diabolo pro nostra salute sollicitus

21 pecodum 24 *spatium uacuum ed. pr. expleuit* impietatum scriptis: *sed aliud quid fuisse in cod. apparet.* 4 auspiciis imposturae *coni.* G. Wolff (*Porphyrii reliquiae p.* 111). 11 *iuuentibus 17 medelas 19 Poenates 20 [] **om.*; *ed. pr. ita restituit:* ne quid a me sit praetermissum. Qui nihil aliud putant

diuina maiestatis suae conluctatione certaret ut de faucibus eius quae gerebat, hominem, liberaret hac eum responsione quassauit: nam cum diceret ei diabolus: 'si filius dei es fac ut isti lapides panes [Matth. 4, 3 *sq*.] fiant,' respondens ei dominus dixit: 'non in pane tantum uiuet homo sed in omni uerbo dei.' Nescientes itaque substantiam generis humani cottidianas epulas hoc nomine consecrarunt: nam omne quod uescuntur homines penus uocatur; hinc et cella penaria, hinc et dii penates ab abiectis et prostratis hominibus misera sunt cogitatione compositi. Vesta autem quid sit discite, ne putetis antiquum aliquid aut cum summo terrore religionis inuentum. Ignis est domesticus qui in focis cottidianis usibus seruit; quapropter cocos habeat non miseras uirgines sacerdotes quae contempnentes ignis ipsius fauillas aut prostituto corpore peccare coguntur aut in uirginitate perseuerantes perdunt honestam gloriosi [c. 15.] nominis dignitatem. Palladii etiam quid sit numen audite: simulacrum est ex ossibus Pelopis factum; hoc Abaris Scytha fecisse perhibetur. Iam quale sit considerate quod Scytha barbarus consecrauit. Estne aliquid aput Scythas humana ratione compositum et illa effera gens hominum et crudeli atque inhumana semper atrocitate grassata in constituendis religionibus rectum aliquid potuit inuenire? Simulacrum hoc Troianis Abaris uendidit stultis Fol. 14b. hominibus uana promittens. Vendebatur deus | ut prodesset emptori et emptor suppliciter adorabat quicquit paulo ante uiderat subhastatum. Substantia autem simulacri ipsius ex ossibus Pelopis est. Si humana uis, Abari, miseros homines ossa uenerari, purioris saltim et castioris hominis reliquias collige; accedat idolo quod facis ex hominis uirtutibus meritum. Pelops in deliciis amatoris fuit et diu prostituti pudoris damna sustinuit. Sed nec adulto ei scelus defuit: eum cuius filiam petebat fraude proditoris occidit, proditorem etiam ipsum periurus adgressus est et ne promissa redderet praemia hunc eundem per abrupta praecipitia iactauit. En cuius electa sunt ossa ut deus fieret qui urbes et regna seruaret. Sed nec seruauit aliquando nec profuit et quid se maneat ex urbium in quibus fuit casibus uidit: incensa est Troia a Graecis, a Gallis Roma et ex utroque incendio Palladium reseruatum est, sed reser-

3 *et ut   15 constituto   18 auaris   23 inueniri — auaris
4 auari

uatum non propriis uirtutibus, sed humano praesidio; ab utroque enim loco homines liberarunt et translatum est ne humano flagraret incendio: tanto numini humana fuerunt praesidia necessaria et ne arderet humanum quaesiuit auxilium. Dilatum est Palladium ab incendio non liberatum; stat sententia, manet poena, ignis imminet, ignis urguet quem uitare non poterit. Iam parturit flamma caelestis, iam diuinae animaduersionis monstratur aduentus, iam futurae cladis nuntiatur exitium: in hoc incendio Palladium latebras inuenire non poterit; ignis iste scrutatur abdita, quaerit absconsa | et quicquit errantes homines uanis persuasionibus per- Fol.15a. didit rapida flammarum populatione complectitur. ‘Venit enim’, [Malach. 4, 1.] inquit, ‘dies domini ut ardens clibanus’. Audisti quid ueniat: nihil est quod ex te collectum in apothecis dominicis reponi possit; ardebis ut stipula cuius inanis uilitas in cineres fauillasque seruatur, quam rapax ignis uiolentia cogentis spiritus pascitur. Hic est exitus finisque uester, haec est poena quam pro deceptis hominibus deus statuit: ut perpetuis ardeat flammis qui contra uoluntatem dei miserum hominem aut decepit aut perdidit. Volo sane diligenter inquirere cuius Mineruae hoc uolunt esse signum: plures enim Mineruas fuisse constat nec aliquis in ista parte dissentit. Singulare itaque genus, institutum, artem propositumque dicamus ut ex his omnibus inueniri possit Palladium cuius Mineruae sit nomine consecratum. Quinque Mineruas fuisse legentibus nobis tradit an- [c. 16.] tiquitas: una est Vulcani filia quae Athenas condidit, quam ex agrestibus locis ad urbanae conuersationis ordinem rustica turba comitata est. Fuit alia in Aegypto Nili regis filia, textrinae artis magistra; tertia uero patre Saturno genita est: sed hanc uiraginem fuisse commemorant, nam numquam se intra feminei sexus uerecundiam tenuit, sed arma semper strepitumque pugnarum et cruenta secuta est studia bellorum. Quarta Iouis Cretici regis fuit filia quae occisum patri detulit Liberum. | Quinta Pallante patre et Fol.15b. Titanide matre orta est quae patris appellata nomine Pallas est ab hominibus nuncupata. Haec parricidalis amentia furoris et uesanae temeritatis instinctu patrem Pallantem crudeli morte iugulauit nec simplici patris morte contenta ut diutius malis suis frueretur et ut

16 *liberant 17 tanta 3 cliuanus — Audisti quid ueniat *bis scripta.* 6 que — *cogenti

de morte patris crudelius triumpharet exuuiis corporis eius ornata est ut parricidii facinus ex crudeli ostentatione publicaret. Huius est Palladium, pro nefas, nomine consecratum, haec est Pallas quae colitur, haec est quae pontificali lege seruatur et cuius facinus seuerius damnari debuerat eius imago suppliciter adoratur. Adponite ignem, augete flammas, ut cottidianis sacrificiis uestris discat ardere. Quid enim meretur aliud parricida nisi ut perpetua imitatione flammarum ante sententiam dei cottidie flammis ultricibus concremetur? Busta sunt haec, sacratissimi imperatores, appellanda non templa; rogi sunt potius dicendi miserorum: nam in honorem hominum perditorum aedes pro sepulchris miseranda hominum seruitus facit. Hic crematorum corporum fauillae seruantur, hic cineres mortuorum inreligiosa lege conduntur, ut acerbarum mortium casus cottidiano uictimarum sanguine recrudescant, ut tristis lamentationis exitus renouatus annuis luctibus renascatur, ut sopitos fletus recentior ululatus exagitet, ut parricidia uel incesta uel mortes ex sacrorum ritu misera mens hominum et colere discat et facere. Amputanda sunt haec, sacratissimi imperatores, penitus atque delenda

Fol. 16a. | et seuerissimis edictorum uestrorum legibus corrigenda, ne diutius Romanum orbem praesumptionis istius error funestus inmaculet, ne pestiferae consuetudinis conualescat inprobitas, ne quicquit hominem dei conatur perdere diutius in terra dominetur. Nolunt quidam et repugnant et exitium suum prona cupiditate desiderant; sed subuenite miseris, liberate pereuntes: ad hoc uobis deus summus commisit imperium ut per uos uulneris istius plaga curetur. Facinoris eorum periculum scimus, erroris notae sunt poenae; sed melius est ut liberetis inuitos quam ut uolentibus concedatis exitium. Aegrotantes contraria delectant et cum corpus hominis aduersa ualitudo possederit contra salutem suam a laborantibus peruersa poscuntur; capta mens languoris uitio morborum semper augmenta desiderat et medelas artificum aspernata contempnit, respuit remedium medicinae et in exitium suum prona animositate festinat. Tunc, si malum morbi fortius creuerit, maiora remedia quaeruntur et pro salute hominis sollicita fortius se medicina componit: asperi cibi, amari

6 exubiis — ornate sunt: *fortasse* ornat scutum   12 *dicat   17 fit
18 aceruarum   19 recrudescat   11 possiderit   13 moruorum

potus nolentibus ingeruntur et si conualuerit malum, et ignis adhibetur et ferrum. Sic homo recepta sanitate et salute sibi reddita quicquit aegrotantis corporis uitio inuitus passus est hoc totum pro utilitate sua factum esse stantis animi iudicio confitetur. Accipite [c. 17.] etiam, sacrosancti principes, nomina eorum qua sunt ratione composita. Lumen hoc quod hominibus iussu dei fugatis tenebris diem reddit, quod per duodecim horarum spatia cursus sui ordinem dirigit, Solem dici uoluerunt, non quia solus est, ut quidam uolunt — quia illic et caelum est et luna et alia plurima sidera quae uide- Fol. 16b. mus ex quibus quaedam una serie et cohaerentia perpetua semelque copulata lucent, alia toto sparsa caelo uagos cursus suis metiuntur erroribus — sed ideo Sol appellatur quia cum ortus fuerit obscuratis ceteris sideribus luceat solus. Luna etiam haec eadem Lucina, a nocturno lumine nomen accepit: hanc etiam quidam Dianam dici uoluerunt quod per noctem lucens hominibus alterum pene diem faciat. Mare nantes a natando Neptunum dici uoluerunt, et ex hoc quod libenter faciebant substantiam nominis figurantes terrenam uim omnem atque naturam Ditem patrem dicunt, quia haec [est natura terrae ut et recidant in eam omnia et rursus ex ea orta procedant, quae res opulentiam terrae diuitiasque monstrauit. Frugum substantiam uolunt Proserpinam dicere quia fruges hominibus cum seri coeperint prosunt. Terram ipsam Cererem nominant nomen hoc a gerendis fructibus mutuati. Ex bellorum casibus Mauors nomen accepit quasi magna uertat. Minerua similiter bellicum nomen est quasi aut minuat aut minetur. Venustas hominum Venus dicta est. Apollinis nomen ex humanis fincxerunt casibus sermone Graeco, quasi omnia commissa sibi aut amittat aut perdat. Solem etiam quidam Apollinem dicunt quia cottidie in occasu constitutus splendorem luminis perdat: perdere autem Graeci ἀπολεῖν dicunt. Videtis | ut uestros ementiticios et Fol. 17a. fictos deos turbulentus error excogitauerit, ut superstitionibus anilibus et formae uobis de[orum traditae sint] et nomina. Sed haec omnia ueritas detexit et ratio sanae mentis inuenit ut inuestigatis omnibus atque detectis quae sacrilegus error absconderat

22 principes etiam nomina   15 a *deest.*   20 omittat
22 * ΑΠΟΛΛΕΙΝ   3 nobis — orum traditae sint *euanuerunt.*

ueritas in uita luceret. Haec enim omnia cum essent male composita terrori primum fuere mortalibus, dehinc consumpta nouitate quasi ex longa aegritudine conualescentibus hominibus natus est quidam ex admiratione contemptus. Sic paulatim quod stupebat animus ausus est diligenter inquirere et statim in arcana fictarum ac uanarum superstitionum sagax misit ingenium. Tunc ex assiduis tractatibus latentium ratione collecta peruenit ad causas ut profanarum religionum miseranda commenta humanum genus pri- [c. 18.] mum disceret, deinde contempneret, tertio recusaret. Libet nunc explanare quibus se signis uel quibus symbolis in ipsis superstitionibus miseranda hominum turba cognoscat. Habent enim propria signa, propria responsa quae illis in istorum sacrilegiorum coetibus diaboli tradidit disciplina. In quodam templo ut in interioribus partibus homo introiturus possit admitti dicit: ʻde tympano manducaui, de cymbalo bibi et religionis secreta perdidiciʼ quod graeco sermone dicitur: ἐκ τυμπάνου βέβρωκα, ἐκ κυμβάλου πέπωκα, γέγονα μύστης Ἄττεως. Male, miser homo, de admisso facinore confiteris: pestiferum ueneni uirus hausisti et nefarii furoris in- Fol.17b. stinctu letale | poculum lambisti: cibum istum mors sequitur semper et poena, hoc quod bibisse te praedicas uitalem uenam stringit in mortem et sedes animae contaminat et malorum continuatione conturbat. Alius est cibus qui salutem largitur et uitam, alius est cibus qui hominem summo deo et commendat et reddit, alius est cibus qui languentes releuat, errantes reuocat, lapsos erigit, qui morientibus aeternae inmortalitatis largitur insignia. Christi panem, Christi poculum quaere ut terrena fragilitate contempta substantia hominis inmortali pabulo saginetur. Quis est autem hic panis uel quod poculum de quo in libris Salomonis sapientia magna [Prouerb. 9, 5.] uoce proclamat? ait enim: ʻuenite, manducate de meis panibus et bibite uinum quod miscuiʼ; et Melchisedech rex Salem et sacerdos summi dei reuertenti Abrahae cum pane et uino benedictionis optulit gratiam. Isaac etiam cum Iacob benedixisset, cum hoc idem Esau a patre suppliciter exigeret, respondit ei pater: ʻdominumʼ, [Genes. 27, 37.] inquit, ʻillum feci tuum et omnes fratres eius feci seruos, tritico

6 ueritas in uita *prorsus fere euanuerunt*. 10 inquireret 11 hac 17 cetibus 19 *moriturus 1 lambis 5 summe 9 nominis 15 a *deest*.

et uino confirmaui illum'. Tunc Esau casus suos misera lamentatione defleuit quia tritici et uini id est futurae felicitatis perdidit gratiam. Quod autem consecratis hominibus a deo panis diuinus iste praestetur per Esaiam dicit spiritus sanctus: 'sic dicit dominus: ecce qui seruiunt mihi manducabunt, uos autem esurietis; [c. 65, 13-15.] ecce qui seruiunt mihi iocundabuntur, uos confundemini, uos interficiet dominus.' Non solum panis iste a deo | summo sacrilegis Fol. 18a. et impiis denegatur, sed et poena promittitur et acerbae mortis decernuntur exitia ut esurientibus faucibus diuinae animaduersionis exitus ingeratur. Secuntur etiam hoc idem tricesimi et tertii psalmi ueneranda responsa; ait enim per Dauid spiritus sanctus: 'gustate et uidete quoniam dulcis est dominus'. Dulce est caeleste pabu- [u. 8.] lum, dulcis dei cibus: nec habet in se miserae famis triste tormentum et de medullis hominum praecedentis ueneni uirus excludit. Et haec ita esse sequentia oraculi responsa declarant: ait enim: 'timete dominum sancti eius quia non est inopia eis qui metuunt eum. Diuites eguerunt et esurierunt, qui autem inquirunt domi- [u. 9 *sq.*] num non indigebunt omni bono.' Qui sic in templo praetextatus incedis, qui fulges purpura, cuius caput aut auro premitur aut lauro, errorem tuum turpis egestas insequitur et ceruicibus tuis onerosum paupertatis imminet pondus. Illum quem despicis pauperem largus et diues est, sedile illi Abraham in sinu suo praeparat. Tunc tu per interiecta spatia flammarum ad mitiganda conscientiae tuae uulnera tenuem ab eo stillantis aquae guttulam postulabis nec tibi uolens Lazarus lenimentum doloris tui aut dare poterit aut impetrare. Singulorum enim pari gratia merita pensantur: illi uita confertur propter huius saeculi mala, tibi propter huius saeculi bona perpetua tormentorum poena decernitur. Vt autem manifestius disceretur quinam ille esset panis per quem miserae mortis uincuntur exitia, ipse dominus sancto ac uenerando ore signauit, ne per diuersos tractatus spes hominum prauis interpretationibus fallerentur. Ait | enim in euangelio cata Fol. 18b. Iohannem: 'ego sum panis uitae, qui uenerit ad me non esuriet, [c. 6, 35.] qui in me crediderit non sitiet umquam.' Item in sequentibus hoc

2 pena — aceruae 13 fulgis, *qua uetusta forma Firmicum usum esse non crediderim.* 15 dispicis 16 diuis — *sed ille illi 22 pena

idem simili modo significat, ait enim: ʻsi quis sitit ueniat et bibat qui credit in me.ʼ Et rursus ipse, ut maiestatis suae substantiam [u. 54.] credentibus traderet, ait: ʻnisi ederitis carnem fili hominis et biberitis sanguinem eius non habebitis uitam in uobis.ʼ Quare nihil uobis sit cum tympani cibo, o miseri mortales: salutaris cibi gratiam quaerite et inmortale poculum bibite. Christus uos epulis suis reuocat ad lucem et graui ueneno putres artus et torpescentia membra uiuificat. Caelesti cibo renouate hominem perditum ut quicquit in uobis mortuum est diuinis beneficiis renascatur. Didicistis quid uos facere conueniat, eligite quod uultis: inde mors [c. 19.] nascitur, hinc inmortalis uita donatur.......... *Χαῖρε νύμφιε, χαῖρε νέον φῶς*. Quid sic miserum hominem per abrupta praecipitas, calamitosa persuasio? quid illi falsae spei polliceris insignia? Nullum aput te lumen est nec est aliqui qui sponsus mereatur audire: unum lumen est, unus est sponsus: nominum horum gratiam Christus accepit. Non poteris ad te alienae felicitatis transferre gloriam nec poteris caelestis luminis splendore decorari. In tenebras squaloresque proiectus es, illic sordes, squalor, caligo, tenebrae et perpetuae noctis dominatur horror. Si uis ut tenuis saltim tibi splendor luminis luceat, erige uultus et demersos aperi oculos et desertis his ad eum te confer qui dixit: ʻego Fol. 19ª. sum lux mundi,ʼ cuius diuinis | praeceptis continetur ut in hac terrena conuersatione opus nostrum per dies singulos luceat: lucere autem non potest nisi inmaculata nos conscientiae ornamenta protexerint, nisi integra nos et incorrupta uita commendet: tunc orietur nobis ueri luminis gratia, tunc se nobis lucis auctor insinuat, tunc uerum lumen et accipere possumus et uidere. Sed, ut sacrilegae uocis conprimatur inprobitas, qui sit uere sponsus sacrarum lectionum oraculis comprobabo, ut probetur sponsum esse Christum, sponsam ecclesiam ex qua uenerando patri spiritales filii per dies singulos procreantur. In hac probatione arcana prophetarum ueneranda pandantur, adsistat nobis sanctorum ora- [c. 2, 15 sq.] culorum fides. Iohel diuino spiritu monente sic dicit: ʻcanite tuba in Sion, sanctificate ieiunium et indicite curationem, adgregate

8 ciuo odii miseri (*cf. fol.* 9ª *l.* 6) — ciui 11 ciuo 12 renascatis 14 donatur. *ΔЄΝΥΝΦЄ ΧΑΙΡЄ ΝΥΝΦЄ: apparet deesse aliquid quale est:* Aliud profanae religionis symbolum est, quod dicitur 20 *numinis 7 sic

populum, sanctificate ecclesiam, excipite maiores natu, colligite paruulos lactantes, procedat sponsus de cubiculo suo et sponsa de thalamo suo.' Hoc idem Hieremias simili ratione significat, ait enim cum Hierusalem truci minatur oraculo: 'et auferam de ciui- [c. 7, 34.] tatibus Iudae et de quadruuiis Hierusalem uocem laetantium, uocem sponsi et uocem sponsae.' Processum sponsi etiam per psalmos praedicat spiritus sanctus: in octauo decimo psalmo hoc inuenitur oraculum, ait enim: 'et ipse uelut sponsus egrediens de [u. 5 sq.] thalamo suo exultabit uelut gigans uiam currere: a summo caeli profectio eius et decursio eius usque ad summum eius et non est qui lateat a calore eius.' Secretiora pandantur arcana: in apocalypsi id est in reuelatione qui sit sponsus inuenimus. | Ita enim Fol. 19b. scriptum est: 'ueni, ostendam tibi nouam nuptam uxorem agni. [c. 21, 9 sq.] Et duxit me in spiritu in montem magnum et ostendit mihi ciuitatem sanctam Hierusalem descendentem de caelo.' Intimandum est quid etiam nobis de hac ipsa re tradat euangelica disciplina. Inuenimus enim in euangelio cata Iohannem ita esse signatum: 'uos [c. 3, 28 sq.] mihi testes estis quoniam dixi eis qui missi sunt ab Ierusolymis ad me, quia non sum Christus, sed quoniam missus sum ante ipsum; qui habet enim sponsam sponsus est, amicus autem sponsi est qui stat et audit eum et gaudio gaudet propter uocem sponsi.' Huius rei mysterium ostensum est, huius sponsi aduentum sapientium uirginum chorus expectat, huic praefert lumina peruigili cura sancta uirginitas: expectantibus sponsum seruis felicium praemiorum promittitur munus. Inuenimus enim in euangelio cata Lucam: 'sint lumbi uestri praecincti et lucernae ardentes et uos similes hominibus expectantibus dominum suum quando ueniat a nuptiis [c. 12, 35-37.] ut cum uenerit et pulsauerit aperiant illi. Felices serui illi quos adueniens dominus inuenerit uigilantes.' Ecce uenerandorum responsorum oraculis sponsus ostensus est. Quid tu tibi in acerbis casibus constitutus beatum nomen inponis? Si uis liberatus lumen sequi sponsi, proice errores et peruigili cura sollicitus, praecedentia uitae facinora religiosa deuotione castiga. Tunc te in nomine suo cum uigilantem inuenerit sponsus, cum fidei tuae merita cognouerit, dabit maximum praemium, dabit integrum munus, intra-

22 exultauit 11 misterium 16 expectantes 19 aceruis
21 peruigil — praecidentia

bis cum eo caeli thalamum, uidebis regiam mundi et ut uerus particeps esse possis a piissimo ac iustissimo domino inmortalitatis Fol.20a. tibi gratia conferetur. | Alterius profani sacramenti signum est [c. 20.] θεὸς ἐκ πέτρας. Cur hoc sanctum uenerandumque secretum ad profanos actus adulterata professione transfertis? Alius est lapis quem deus in confirmandis fundamentis promissae Hierusalem missurum se esse promisit: Christus nobis uenerandi lapidis significatione monstratur. Quid tu ad commaculatas superstitiones furtiua fraude uenerandi transfers nominis dignitatem? Lapidem tuum ruina sequitur et cadentium culminum funesta conlapsio: noster lapis dei fundatus manu extruit, confirmat, erigit, munit et restaurati operis gratiam perpetuae inmortalitatis splendore condecorat. [c. 28, 16.] Ait enim de hoc Esaias iubente sancto spiritu: 'sic dicit dominus: ecce ego inmitto in fundamenta Sion lapidem pretiosum, electum, summum angularem, honoratum et qui crediderit in eum non confundetur.' In psalmis etiam simile responsum est; ait enim spiritus sanctus in centesimo et septimo decimo psalmo: [u. 22 sq.] 'lapis quem reprobauerunt aedificantes hic factus est in caput anguli, a domino factus est iste et est mirabilis in oculis nostris.' Per multos prophetas spiritus sanctus nominis istius ordinem monstrat; ait enim Zacharias propheta: 'ecce ego adduco puerum meum, Ortus nomen ei est, quoniam lapis quem dedi ante faciem Hiesu; [c. 3, 8 sq.] super lapidem ipsum unum septem oculi sunt.' Sed ut manifestius constet antiquiora uenerandarum lectionum secreta pandamus. In [c. 27, 8.] Deuteronomio ita conprehensum est: 'et scribes super lapidem omnem legem hanc.' Hiesus etiam Naue iussu diuinitatis hoc specialiter conprehendit; ait enim: 'et accepit lapidem magnum et [c. 24, 26 sq.] statuit eum contra dominum. Et ait Hiesus ad populum: ecce la- Fol.20b. pis iste erit mihi in testimonium quia iste audiuit omnia quae dicta sunt a domino quando loquutus est ad uos, et erit iste uobis testimonium in nouissimo dierum quando recesseritis a domino uestro.' Quod autem per hunc lapidem id est per dominum nostrum Iesum Christum et dii isti casuri sint et multitudo templorum aperte Da-

1 confertur 7 transferis 10 *pro eo quod est* perpetuae *ne cum Oehlero scribendum censeas* perpetuo *cf. fol.* 17b, 7; 27a, 19. 11 iuuente — spiritu sic; dicit 14 simili 15 decimo *deest.* 20 * locus quem dedit unę facie hiesus: *cf. Cyprian. test.* II, 16, p. 553. 22 antiquora uenerandorum 23 deuteronomii

nihel uenerandis oraculis explicauit; ait enim cum interpretaretur somnium regis: 'et ecce imago, imago nimis magna, et contemplatio ipsius imaginis metuenda, elata stabat contra te; cuius caput fuit ex auro bono, pectus et brachia eius argentea, uenter et femora aerea, pedes autem ex parte quidem ferrei, ex parte autem fictiles; quoadusque abscisus est lapis de monte sine manibus concidentium et percussit imaginem super pedes ferreos et fictiles et comminuit eos minutatim et factum est simul ferrum et testa, et aeramentum et argentum et aurum facta sunt minuta quasi palea, ut puluis in area aestate et uentilauit illa uentus ita ut nihil remanserit in illis; et lapis qui percussit imaginem factus est mons magnus et impleuit totam terram.' [c.2,31-35.] Qui locus in terra est qui non Christi possederit nomen? qua sol oritur, qua occidit, qua erigitur septentrio, qua uergit auster, totum uenerandi numinis maiestas impleuit et licet adhuc in quibusdam regionibus idololatriae morientia palpitent membra, tamen in eo res est ut e Christianis omnibus terris pestiferum hoc malum funditus amputetur. De idololatrarum lapide de quo dicunt θεὸς ἐκ πέτρας quod prophetarum respondit oraculum? cui autem restitit uel cui parcit iste lapis? Lapis autem hic sanctus id est Christus, aut fidei | fundamenta sustentat Fol.21a. aut in angulo positus duorum parietum membra aequata moderatione [coniungit] id est ueteris et noui testamenti in unum colligit gentes aut certe corporis et animi diuersitatem . xiol . . . a homini inmortalitate consociat aut legem promulgat aut contra peccantes testimonium perhibet aut, quod est potius, imaginem diaboli percutit, ut superato eo atque prostrato et in cinerem fauillasque conuerso erecto sublimitatis suae uertice purum dominationis imperium sit. Vos nunc, Constanti et Constans sacratissimi imperatores, et uenerandae fidei uestrae imploranda uirtus est, quae supra homines erigitur et a terrena fragilitate separatur, caelestiumque se rerum societate coniungit, quae in omnibus actibus suis, prout potest, dei summi sequitur uoluntatem: modicum tantum superest ut legibus uestris funditus prostratus diabolus iaceat, ut

6 oculis 15 estate 19 septentrion 20 idolatrorum 24 *fortasse scr.* resistit — iste *deest.* 3 coniungit *euanuit, restituit ed. pr.* 4 *scribendum uidetur aut* conciliata *aut* ex collata: *edd.* inuiolata, *inepte.* 10 quae *om.* 12 que *om.* 13 talium

extinctae idololatriae pereat funesta contagio. Veneni huius uirus euanuit et per dies singulos substantia profanae cupiditatis exspirat. Erigite uexillum fidei, uobis hoc diuinitas reseruauit: fauore eius eminentes prostratores estis omnium hostium uestrorum quorum opera Romanum infirmabatur imperium. Signum uenerandae legis erigite, sancite, promulgate quod prosit. Sit faustum felixque rei publicae quod inter aceruos caesarum hostiarum hostium prostrauistis exercitum. Felices uos quoque: gloriae ac uoluntatis suae deus fecit esse participes, idololatriae excidium et profanarum aedium ruinam propitius Christus populo uestris mani-
Fol.21b. bus reseruauit. Ille spiritalibus armis malos spiritus, | uos mala terrena uicistis. Erigite tropea uictoriae et praeferatur ingens titulus triumphorum: profanarum rerum strage gaudentes exultate fortius, exultate fidenter. Felicitas uestra cum dei uirtute coniungitur, pro salute hominum Christo pugnante uicistis. Omnia
[c. 21.] symbola profanae religionis per ordinem suggerantur, ut probemus nequissimum hostem generis humani de sanctis haec uenerandisque prophetarum oraculis ad contaminata furoris sui scelera transtulisse. Inuenimus enim ita dici: *εὐοῖ, δίκερως, δίμορφε.* Deus iste uester non biformis est sed multiformis: in multas enim species uenenati oris forma mutatur. Ipse est basiliscus et scorpio qui fidelium securis uestigiis premitur, ipse malitiosus anguis cuius caput quaerit decepta mortalitas, ipse tortuosus draco qui hamo ducitur, qui captiuus includitur: iste deus uester Lernaei anguis crinibus adornatur. Viden ut percusso domino morientium anguium turba succedat? Quid sic renascentibus hydris pullulas? quid te fecunda scelerum sobole componis? mortis tuae uiam didicimus, scimus quibus remediis artis tuae uenena uincantur. Christi inmortalem sanguinem bibimus, nostro sanguini Christi sanguis adiunctus est: hoc est salutare remedium scelerum tuorum quod cottidie a filiata dei plebe mortiferum uirus excludit. Quis deum istum quem plangunt cum cornibus uidit? quae sunt ista cornua

18 * eius *om.* 19 firmabatur: *an scrib.* uexabatur? 21 * hostiarum *om.* 24 * ruina 25 armis *om.* 8 suis 9 * *ЄΑΙΔΙΚЄΡωC: an scrib. παῖ δίκερως?* 13 quaerit *ne mutandum putes uide Genes.* 3, 15: *ἀυτός σου τηρήσει κεφαλήν, quod Cyprianus* (*testim.* II, 9, p. 550) *reddidit:* ipse tuum obseruabit caput. 15 * uident 20 * quod *omissum* 21 * aficiata: *quod posui defenditur uerbis quae sunt* filiatio *et* adfiliatus *apud ICtos obuiis.*

quae habere se iactat? alia sunt cornua quae propheta sancto spi-
ritu iubente commemorat quae tu, diabole, ad maculatam faciem
tuam putas te posse transferre. Vnde tibi ornamenta quaeris et
gloriam? cornua nihil aliud nisi uenerandum signum crucis mon-
strant: huius signi uno extenso ac directo cornu mundus susten-
tatur, terra constringitur, et e duorum | quae per latus uadunt Fol.22a.
compagine oriens tangitur, occidens subleuatur, ut sic totus orbis
tripertita stabilitate firmatus confixi operis immortalitatis radicis
fundamento teneatur. Hoc secretum nobis uenerandum prophetae
oraculum tradidit; inuenimus enim in Abbacuc ita esse perscri-
ptum: 'texit caelos uirtus eius et laude eius plena est terra et [c. 3, 3-5.]
splendor eius ut lux erit; cornua in manibus eius erunt et illic con-
stabilita est uirtus gloriae eius et constituit dilectionem suam: ibit
uerbum et praecedet secundum gressus suos.' En ueneranda cru-
cis cornua, en sanctae uirtutis inmortale fastigium, en gloriosi
operis diuina conpago. Tu Christe mundum ac terram extensis
manibus, tu caeleste sustentas imperium, tuis inmortalibus adhae-
ret humeris salus nostra, tu, domine, aeternae uitae baiulas si-
gnum, tu uenerando instinctu hoc nobis denuntias per prophetas;
ait enim Esaias: 'ecce natus est nobis filius, imperium super hu-
meros eius et uocatum est nomen eius magnae cogitationis nuntius.' [c.9, 6.]
Haec sunt crucis cornua, quibus omnia et subleuantur pariter et
continentur, his cornibus bene hominum utitur uita. Vt Amalech
uinceretur extensis manibus Moyses haec imitatus est cornua, ut
facilius impetraret quod magnopere postulabat crucem sibi fecit ex
uirga. Ad haec cornua festina celeritate properate, ad haec cor-
nua humili ueneratione confugite, his uos adfigant cornibus iusti-
tia, aequitas, pudicitia, misericordia, patientia, fides, ut ueneranda
praeferentes insignia consecratae frontis maiestate gaudentes et
sepulturae Christi participes sitis et uitae. | Aliud etiam symbolum Fol.22b.
proferimus, ut contaminae cogitationis scelera reuelentur, cuius [c. 22.]
totus ordo dicendus est ut aput omnes constet diuinae dispositionis
legem peruersa diaboli esse imitatione corruptam. Nocte quadam
simulacrum in lectica supinum ponitur et per numeros digestis

24 iuuente 4 fundamenta teneantur: *audacius sed nescio an melius scripseris:* subleuatur: sic totus orbis tripertita stabilitate firmatur cum fixi operis immortalitatis radicibus fundamenta teneantur. 8 *constituet 15 uobis 24 *fontis 4 Note

fletibus plangitur; deinde cum se ficta lamentatione satiauerint lumen infertur: tunc a sacerdote omnium qui flebant fauces unguentur, quibus perunctis sacerdos hoc lento murmure susurrat:

θαῤῥεῖτε μύσται τοῦ θεοῦ σεσωσμένου·
ἔσται γὰρ ἡμῖν ἐκ πόνων σωτηρία.

Quid miseros hortaris gaudeant? quid deceptos homines laetari compellis? quam illis spem, quam salutem funesta persuasione promittis? quid illos falsa pollicitatione sollicitas? Dei tui mors nota est, uita non paret nec de resurrectione eius diuinum aliquando respondit oraculum nec hominibus se post mortem, ut sibi crederetur, ostendit, nulla huius operis documenta praemisit nec se hoc facturum esse praecedentibus monstrauit exemplis. Idolum sepelis, idolum plangis, idolum de sepultura profers et miser cum haec feceris gaudes. Tu deum tuum liberas, tu iacentia lapidis membra componis, tu insensibile corrigis saxum, tibi habeat gratias deus tuus, te paribus remuneret donis, te sui uelit esse participem, sic moriaris ut moritur, sic uiuas ut uiuit. Nam quod olore perunguentur fauces quis non facinus istud despecta uanitate contempnat? Habet ergo diabolus christos suos et quia ipse antichristus est ad Fol.23a. infamiam | nominis sui miseros homines scelerata societate perducit. Vnguentum hoc reserua mortuis, reserua morituris, ut quos laqueis tuis ceperis eos uenenato unguento oblitos lugubri ac funesto semper mergas exitio. [c. 23.] Aliud est unguentum quod deus pater unico tradidit filio, quod filius credentibus diuina numinis sui maiestate largitur. Christi unguentum immortali compositione conficitur et spiritalibus pigmentorum odoribus temperatur; hoc unguentum a mortalibus laqueis putres hominum artus exuit, ut sepulto primo homine ex eodem statim homine homo alius felicius nascatur; et ut hoc manifestius explicetur sacrarum lectionum arcana pandenda [psalm. 44, 3-10.] sunt. Ait enim Dauid ut huius unguenti gratiam traderet: 'speciosus forma prae filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit tibi in aeternum. Accingere gladium tuum circa femur, potentissime: specie et pulchritudine tua intende,

9 *ΘΑΡΡΙΤЄ ΜΙCΤЄ* 10 *ЄCΤЄ* 12 permittis 18 proferis 20 habet 22 *Nam quo dolore: *uerbum quod est* olor *cum hic illic in codd. inueniatur mutare nolui quamquam in promptu erat scribere* odore 23 dispecta 13 *post id quod est* tibi *interponendum uidetur* deus

prospere procede et regna propter ueritatem et mansuetudinem et iustitiam, et deducet te mirabiliter dextera tua. Sagittae tuae acutae, potentissime: populi infra te decident in corde inimicorum regis. Sedes tua deus in saeculum saeculi: uirga recta est uirga regni tui. Dilexisti iustitiam, odisti iniquitatem; propterea uncxit te deus tuus oleum laetitiae a consortibus tuis: myrrha et gutta et cassia a uestimentis tuis de aedificiis eburneis ex quibus te iocunditate adfecerunt.'

Inmortalis unguenti secreta peruidimus et diuinae nobis dispositonis ordo monstratus est: regnum perpetuum et caeli diadema domino nostro cum unguenti maiestate conlatum est. Quis autem hic qui regendi orbis accepit potestatem, qui uenerandi nominis Fol.23b. maiestate decoratur, aliud nobis monstrat oraculum; ait enim is idem Dauid: 'Vt quid fremuerunt gentes et populi meditati sunt [psalm. 2, 1 sq.] inania? Adstiterunt reges terrae et principes conuenerunt in unum aduersus dominum et aduersus Christum eius.' Quid te sic extollis sacrilega persuasio? quid miseros homines effrenata temeritate circumuenis? Vnguentum Christi caeli donat imperium, unguentum tuum gehennae suscitat flammas. Sed quod inpuro ore sacerdos [c. 24.] iste et polluta uerborum contaminatione componit libet diligenti inquisitione discutere. Liberato deo suo bonum animum gerere socios, fiduciam bonae spei habere persuadet. O quam miseris, quam luctuosis se laqueis inuoluit caduca calliditas! Quis deum tuum liberat? cui hoc praestitit quod laborat? disce, disce quod nescis, disce quod non uides: Christus filius dei ut humanum genus a mortis laqueis liberaret uere omnia ista sustinuit, ut captiuitatis durae iugum tolleret, ut hominem patri redderet, ut mitigata offensa hominem cum deo prospera conciliatione componeret, ut promissae resurrectionis fructum proprio monstraret exemplo. Fecit filius dei quod ante promiserat: clusit ianuas sedis infernae et durae legis necessitatem calcata morte prostrauit; per triduum recensita ab eo iustorum turba collecta est ne diutius contra eos

15 uirtutem: *quod editur et LXX habent et Cyprian. testim.* II. 29, p. 560. 16 tuae *om.* 17 * potentissimae — * intra 18 sedis 20 myrra 1 regendę 3 * *Scripsissem* itidem, *nisi infra fol.* 30a, 8 *iterum in codice scriptum extaret* is idem 8 * tuum *om.* 16 mitigatā offensā 21 recens ita

mortis dominaretur inprobitas; ne iustorum meritum ex longa desperatione concideret, fregit claustra perpetua et ferreae fores Christo iubente conlapsae sunt: ecce terra contremuit et fundamentorum suorum stabilitate concussa praesentis Christi numen Fol.24a. agnouit; | ante praefinitum tempus praecipitat diem mundi rotata uertigo et sol non completo diurnarum horarum spatio properato cursu uergit in noctem: ecce ueli fastigia summa finduntur et obscurioribus tenebris orbem terrarum caligo noctis abscondit. Omnia elementa Christo] pugnante turbata sunt, tunc scilicet cum primum contra mortis tyrannidem humanum corpus armauit. Per triduum ista conflictatione pugnatum est quamdiu mors superatis malitiae suae uiribus frangeretur. Quid solita inpatientia, homo religiose, homo Christi, desperas et deficis? tridui moram non fers? sollicitudinem ac desperationem tuam nouis precibus confiteris? Hoc te facturum esse illo die spiritus sanctus ueneranda [psalm. 43, 23-27.] uoce significat cum per Dauid dicit: 'aestimati sumus sicut oues occisionis. Exsurge; quare obdormis, domine? exsurge et ne disperdas usque ad finem. Quare faciem tuam auertis? obliuisceris inopiam nostram et tribulationem, quoniam humiliata est in puluere anima nostra, haesit in terra uenter noster. Exsurge domine, opem fer nobis et libera nos propter nomen tuum.' Ecce post triduum lucidior a solito dies oritur et reddita soli praeteriti luminis gratia: omnipotens deus Christus splendidioribus solis radiis adoratur; exultat salutare numen et triumphales currus eius [epist. ad Cor. I, 15, 55.] iustorum ac sanctorum turba comitatur. Tunc elato gaudio clamat elata mortalitas: 'ubi est, mors, aculeus tuus'? tunc praecurrens salutare numen aperiri sibi caelestes ianuas praecipit: aperite, aperite et inmortalia claustra conuellite; Christus deus Fol.24b. calcata | morte ad caelum hominem quem susceperat reuocat. Hoc a ueneranda propheta sancta uoce praecanitur et ex ore prophetico uox iubentis auditur; ait enim spiritus sanctus ut nobis [psalm. 23, 7.] licentiam Christi iubentis ostenderet: 'tollite portas, principes

22 damnaretur 24 iuuente 25 nomen 2 spatiū 10 feris 14 abertis 24 conbellite 4 principis: *quod posui respondet iis quae apud LXX leguntur* οἱ ἄρχοντες ὑμῶν: idem teste Sabatierio (bibliorum sacrorum latinae uersiones antiquae tom. II, p. 48) legitur apud Ambrosium (de fide libro IIII).

uestri, et extollite uos, portae aeternae et introibit rex gloriae.' Hoc angelis nescientibus imperatur; neque enim scire potuerunt quando uerbum dei descendit ad terram; ideo et ipsi sollicita interrogatione respondent: 'quis est iste rex gloriae'? quibus quae- [u. 8.] rentibus perspicua Christus numinis sui maiestate respondet: 'dominus fortis et potens, dominus potens in praelio.' Cognoscitur statim a custodibus caeli filius dei et quicquit illos ante fefellit agnoscunt; uident prostrati hostis exuuias et recordati primae dispositionis ordinem etiam ipsi cum ascendentibus iterata pariter uoce conclamant: 'tollite portas qui praeestis illis et extollite uos [u. 9.] portae aeternae et introibit rex gloriae.' Reuerso filio promissa pater regni sceptra restituit et sellam regni aequa potestate concedit ut imperet, ut regnet, ut teneat, ut perpetua numinis sui maiestate dominetur. Audi quid de illo Danihelem spiritus sanctus iusserit dicere: 'uidebam in uisu nocte et ecce in nubibus [c. 7, 13 sq.] caeli quasi filius hominis ueniens uenit usque ad ueterem dierum et stetit in conspectu eius et qui adsistebant optulerunt eum, et data est ei potestas regia et omnes reges terrae et regnum et omnis claritas seruient ei et potestas eius aeterna quae non auferetur et regnum eius non corrumpetur.' Haec eadem nobis | sancta Fol.25a. reuelatione monstrantur; inuenimus enim in apocalypsi ita esse perscriptum: 'et conuersus sum et respexi ut uiderem uocem quae [c. 1, 12—18.] mecum loquebatur et uidi septem candelabra aurea et in medio candelabrorum similem fili hominis uestitum poderem et erat praecinctus supra mammas zonam auream; caput autem eius et capilli erant albi uelut lana alba, ut nix, oculi eius ut flamma ignis et pedes eius similes aurichalco sicut de fornace ignea et uox eius ut sonus aquarum multarum, et habebat in dextera sua septem stellas et ex ore eius gladius ex utroque acutus et facies eius splendebat ut sol in uirtute sua; et cum uidissem cecidi ad pedes eius tanquam mortuus, et inposuit dexteram suam super me dicens: noli timere; ego sum primus et nouissimus et uiuus qui fueram mortuus et ecce sum uiuens in saecula saeculorum et habeo claues mort s et inferorum.' Post resurrectionem etiam cum discipulis

5 uos *om. an scrib.* extollimini, *ut est apud Cyprianum* (*testim.* II, 29, p. 559)? — introiuit 9 *respondit 15 introiuit 3 *sum *om.* 5 pudorē 6 zonā — aureā 8 auricalco 10 eius *om.*

suis daret certa mandata inmortalium mandatorum ordinem ista [Matth. 28, 18—20.] lege conclusit: 'data est mihi omnis potestas in caelo et in terra; ite ergo et docete gentes omnes baptizantes eos in nomine patris et filii et spiritus sancti, docentes eos obseruare omnia quaecunque praecepi uobis.' Quod autem deus pater participem eum regni faciens regalis sellae ei concesserit sedes hoc docetur oraculo: [psalm. 109, 1—4.] 'dicit dominus domino meo: sede a dextris meis quoadusque ponam inimicos tuos subpedaneum pedum tuorum. Virgam uirtutis tuae emittet dominus a Sion et dominaberis in medio inimicorum tuorum. Tecum principium in die uirtutis tuae in claritate sanctorum: ex utero ante luciferum genui te. Iurauit dominus nec Fol. 25b. poenitebit eum.' | Hi sunt inimici dei, sacratissimi imperatores, qui ueritatis ordinem contraria lege conturbant, qui peruersae cupiditatis instinctu sacrilega uota concipiunt, qui profanae mentis furore aut lignum semper uenerantur aut lapidem. In isto loco positi ordinem debemus sanctae dispositionis aperire, ut quicquit nobis inuestigantibus sanctum dei uerbum prophetica tradidit disciplina ad refutandas profani erroris maculas specialiter explicetur ne sicut, ut nos diximus, commenti sunt qui sacrilegia errantibus tradiderunt, sic a nobis ordo ueritatis incuriosius requiratur. Suspensis itaque paulolum ceteris ad haec explicanda quae uera [c. 25.] sunt transferatur oratio. Vos, domini imperatores, sanctarum aurium uestrarum mihi commodate patientiam, ut totum clementiae uestrae quod promittimus explicemus. Cur deus, id est filius dei, homo passus est fieri breui ac uera pietati uestrae ratione monstrabitur. Cum hominem primum, id est Adam, ad imaginem suam deus faceret, certam illi mandatorum dedit legem. Is per feminam, id est Euam, deceptus diaboli persuasionibus promissae sibi gloriae perdidit dignitatem: lignum erat in paradiso quod promissorum a deo praemiorum perdidit gratiam. De uirginis terrae limo homo factus est: nondum enim, ut ait scriptura, supra terram pluerat. Hic contemptis mandatis dei humanum genus mortalitatis laqueis adflixit. Oportebat hoc totum et reformari et corrigi et reformatio originis debuit reformare primordia. Ex uirginis terrae limo factus Adam praeuaricatione propria promissam

24 mittet — dominaueris   27 peniteuit   1 Hii   3 instincto   8 * sicut nos   9 * curiosius   14 pietatis   23 reformari

perdidit uitam: per uirginem | Mariam ac spiritum sanctum Chri- Fol. 26ª. stus natus et inmortalitatem accepit et regnum. Arbor ligni pestiferum deceptis pabulum praebuit: lignum crucis uitam inmortali conpage restituit. Contempsit Adam, obediuit deo Christus, sic diuina dispositione quicquit Adam perdidit Christus inuenit. Nam post multa tempora nouissimis temporum spatiis id est nouissima pene saeculorum ebdomade uerbum dei humano se miscuit corpori ut hominem liberaret, ut mortem uinceret, ut fragilitatem humani corporis cum diuina inmortalitate coniungeret. Quid enim faceret tanta turba sanctorum? quae illis spes salutis? quod meritorum praemium, si sub una eademque condicione sortis ineluctabilibus mortalitatis laqueis etiam ipsa obligata teneretur? Nihil Habel, nihil Enos, nihil Noe, nihil Sem, nihil Abraham, nihil Isaac, nihil Jacob de dei sibi misericordia ac maiestate promitterent; irent etiam ipsi post tantum fidei meritum cum ceteris omnibus pariter addicti et omnes dei sanctos unum mortis exitium exciperet nec haberet aput deum praemium pietas si una eademque omnes condicio mortis hauriret. Sed deus Abrahae clarius a caeli sideribus promiserat regnum. Ideo ex genere Abrahae descendens Maria uirgo dei concepit, ut supradictorum hominum soboles inmortalis societatis uinculo iungeretur, ut sic humanum genus per hominem pariter et deum aequata societatis conparatione coniunctum ad inmortalitatis imperium obedientiae merito perueniret. Quia itaque, sacratissimi imperatores, curiosis auribus satisfecimus, reliqua persequamur, | ut uel sic pollutarum aurium sordes purificans Fol. 26ᵇ. possit sermo purgare.

[c. 26.] Sequitur adhuc aliud symbolum quod pro magno miserorum hominum credulis auribus traditur: ʻταῦρος δράκοντος καὶ ταῦρον δράκων πατήρ.ʼ Aliquando nobis signa, diabole, maculati nominis prodidisti, aliquando infame nomen propria uoce confessus es; scio qui fueris, quid ausus sis; scio quid fecerit scelerum tuorum malitiosa persuasio. Hoc erat quod Euae, cum eam perderes, magnopere pollicebaris cum ei diceres: ʻEritis quasi dii.ʼ Tunc iam parabas tibi ac tuis templa et delubra faciebas et uenenati oris inluuiem nefariis ceremoniis consecrabas. Ser-

4 oboediuit 19 concipit 1 ne uel: *fortasse* anne uel 3 *Versum quamquam facili transpositione restitui potest intactum reliqui, ipsius Firmici non librarii culpam esse ratus.*

pis in templis et occisarum hostiarum misero pasceris sanguine; nec uenenis tuis cruor defuit nec semustae crematorum corporum partes, humanarum te etiam uictimarum frequenter sanguine cruentasti et Latiaris templi cruore uel ara Karthaginis rabies tua et siccarum faucium uenena nutrita sunt. Tu haec faciens hominibus te miseris prodesse iactas ut crudelitate tua perimas, persuasione decipias, pollicitatione prosternas: sic tuis prospicis, parricida. Fugite, o miseri homines, fugite et contagionem istam quantacunque potestis celeritate deserite: draco est qui colitur, latere non potest, proprietatem nominis sui ipse confessus est, confessum reum poena consequitur. Audite quid sanctus propheta diuina instigatione denuntiet. Oraculum hoc Esaiae nobis fides tradidit, [c 27,1.] ait enim: 'in illa die superducet deus gladium sanctum et ma- Fol.27a. gnum et fortem super draconem, | serpentem magnum et tortuosum et interficiet draconem.' Voluntas dei perfectio operis subitanea est: de nece draconis lata sententia est; quicquit deus dixerit factum est. Morituri draconis hoc solacium est ut exitium suum frequens perditorum turba comitetur. Si mortis eius dies quaeritur, tunc percussus est cum hominem deum uidit, cum Christi nobis numen apparuit. Post illum diem, qui serpentis huius secutus fuerit institutum necesse est ut cum serpente moriatur. Deos istos quos colitis ipse fincxit, ipse composuit: si pertinaces animi uestri in isto errore permanserint, ardebitis etiam uos pariter cum diis uestris, ut quicquit auctores uestri diuina animaduersione meruerunt etiam ad uestrum exitium ex societatis consortio transferatur. Mihi credite, nihil praetermisit diabolus quod hominem miserum aut debilitaret aut perderet: ideo se per omnes formas multiplici diuersitate conuertit, ideo se diuersi generis calliditate composuit, ut uariis ac multiplicibus fraudibus homines [c. 27.] inretitos interimat. Sacra sua perditus carnifex, pro nefas, per lignum semper renouari disposuit, ut quia sciebat ita fore ut ligno crucis adfixa uita hominis perpetuae inmortalitatis conpagine stringeretur, perituros homines ex ligni imitatione deciperet. In sacris Frygiis, quae matris deum dicunt, per annos singulos arbor

12 se inusto 14 Kartaginis 21 pęna 2 *substantia 3 *dene draconis 5 diē

pinea caeditur et in media arbore simulacrum iuuenis subligatur. In Isiacis sacris de pinea arbore caeditur truncus; huius trunci media pars subtiliter excauatur: illic de segminibus factum idolum Osiridis sepelitur. | Fol.27b. In Proserpinae sacris caesa arbor in effigiem uirginis formamque componitur et cum intra ciuitatem fuerit inlata quadraginta noctibus plangitur, quadragesima uero nocte comburitur. Sed et illa alia ligna, quae dixi, similis flamma consumit: nam etiam post annum istorum lignorum rogum flamma depascitur. Errasti, miser, et uehementer errasti: nihil tibi poterit ignis iste prodesse; frustra tibi ex ista flamma blandiris, hunc ignem commentis tuis semper renouas. Ignis qui de facinoribus tuis exigit poenas perpetua tormentorum continuatione grassatur. Diuini ac liberantis ligni ordinem disce, ut scias nulla tibi posse ratione succurri. De cataclysmo humanum genus arca lignea liberauit; Abraham ligna unici filii humeris inponit; de Aegypto recedentem dei plebem lignea uirga protexit; lignum dulcem saporem amarae myrrhae fontibus reddidit; lignea uirga ex spiritali petra salutaris unda profertur et, ut Amalec uinceretur, circa uirgam Moyses expansis manibus extenditur; scalae ligneae patriarcha incumbentem angelum somniat et per eandem alios ascendere alios cernit descendere, et lex dei arcae creditur ligneae, ut his omnibus quasi per gradus quosdam ad lignum crucis salus hominum perueniret. Quapropter lignum crucis caeli sustinet machinam, terrae fundamenta conroborat, adfixos sibi homines ducit ad uitam. Lignum diaboli ardet semper et moritur et ad ima tartari credentes homines cum fauillis suis ducit. Illud etiam quale sit ratione tractetur. Arborem suam diabolus consecrans intempesta nocte arietem in caesae arboris facit radicibus | Fol.28a. immolari. Quis tibi hoc, scelerate, persuasit? unde hoc pestifera cupiditate didicisti? Semperne te contra deum summum nefaria cupiditate componis? Ideo te de caelo seuerum diuinitatis iudicium caduca humilitate praecipitat, ideo tibi dei sententia perpetua poena decernitur, quod facinoribus tuis per dies singulos nouum semper additur facinus, quod hominem dei fraudulenta conaris persuasione deci-

24 illis de seminibus 5 * ipsorum 9 penas 10 liberandis
12 * de Abr.: *fortasse* deo iubente Abr. 14 myrrae 23 fabillis
4 pena

pere. Vide quid sibi ludibriosus hostis inuenerit. Abrahae immolaturo filium iussu dei aries subponitur et in uicinae arboris radicibus alligatur. Liberaturus deus summus ex Aegyptiorum tyrannide plebem suam arietem nocte iussit occidi et sanguine eius postes liniri praecepit: ipsum a certo numero hominum per nocturnas epulas confici iubet et sacrificio ipsi Paschae nomen inponit. Sed hoc ad imaginem futurorum prouidentia diuinae maiestatis inuenit, ut per signa uerum Pascha nobis ostenderet. Ideo cum de passione domini nostri diuino spiritu iubente propheta [Esai. 53,7sq.] praecaneret ait: ʻsicut ouis ad uictimam ductus est et sicut agnus coram tondente se sic non aperuit os suum. In humilitate iudicium eius sublatum est. Natiuitatem eius quis enarrabit? quoniam auferetur a terra uita eius.ʼ Alius etiam propheta haec eadem simili respondit oraculo: ʻdomine significa mihi et cognoscam; [Jer. 11, 18 sq.] tunc uidi meditationes eorum. Ego sicut agnus sine malitia perductus sum ad uictimam; in me cogitauerunt cogitatum dicentes: uenite, mittamus lignum in panem eius et eradamus a terra uitam eius.ʼ Agnum autem appellari dominum nostrum sancta Fol.28b. nobis reuelatione monstratur. In apocalypsi | enim ita inuenimus [c. 5, 6—10.] esse perscriptum: ʻet uidi in medio throni et quattuor animalium et in medio seniorum agnum stantem quasi occisum habentem cornua septem et oculos septem qui sunt septem spiritus dei missi per orbem terrae; et uenit et accepit librum de dextera sedentis in throno et cum accepisset librum, quattuor animalia et uiginti quattuor seniores prostrauerunt se ante agnum habentes singuli aureas citharas plenas odoramentis supplicationum quae sunt orationes sanctorum et cantauerunt nouum canticum dicentes: dignus es accipere librum et aperire signa eius, quoniam occisus es et redemisti nos deo sanguine tuo ex omni tribu et lingua et populo et natione et nos regnum deo nostro sacerdotesque fecisti et regnabimus super terram.ʼ Johannes quoque filium dei agni nomine

8 filio 14 *fuit* signū, *sed correxit m. pr.* 17 tondentē 18 *enarrauit 23 pane 8 cytharas: *post h. u. excidisse uidetur* et pateras — que — *sunt *om.* 11 tuo et omni 12 eos, *quod quamquam respondet lectioni codicis Alexandrini* ἀυτούς, *tamen ex eo quod sequitur* regnabimus *Firmicum* ἡμᾶς *quod etiam* Cyprianus *et Primasius habent legisse manifestum est.*

appellat, ut et ipse propheticae pollicitationi respondeat; ait enim in euangelio: 'altero die uidet Johannes Jesum uenientem ad se [c. 1, 29.] et ait: ecce agnus dei, ecce qui aufert peccata mundi.' Pro salute hominum agni istius uenerandus sanguis effunditur, ut sanctos suos filius dei profusione pretiosi sanguinis redimat, ut qui Christi sanguine liberantur, maiestate prius inmortalis sanguinis consecrentur. Neminem aput idola profusus sanguis munit et ne cruor pecudum miseros homines aut decipiat aut perdat, polluit sanguis iste, non redimit, et per uarios casus homines premit in mortem: miseri sunt qui profusione sacrilegi sanguinis | cruentantur. Tau- Fol.29a. ribolium quid uel criobolium scelerata te sanguinis labe perfundit? Lauentur itaque sordes istae quas colligis: quaere fontes [c. 28.] ingenuos, quaere puros liquores, ut illic te post multas maculas cum spiritu sancto Christi sanguis incandidet. Vt autem miseros homines ad sanam mentem reuocet plena persuasio, maiore auctoritate opus est, ut curatis ac sanatis mentibus nullum praecedentis pestilentiae uestigium relinquatur. Quid itaque sint idola uel quam habeant substantiam, prophetarum [ore ac dei] diuina uoce monstratum est, quae omnia specialiter dicenda sunt, ut hoc non nostra temeritate prolatum, sed diuino magisterio nobis traditum et caelesti agnoscatur uoce signatum. Quae sit substantia eius, sapientiae ueneranda uoce monstratur; ait enim in libris Salomonis: 'omnia idola nationum aestimauerunt deos, quibus neque [c. 15, 15—17.] oculorum usus est ad uidendum, neque nares ad percipiendum spiritum, neque aures ad audiendum, neque digiti manuum ad tractandum; sed et pedes eorum pigri ad ambulandum; homo enim fecit illos et qui spiritum mutuatus est fincxit illos: nemo autem sibi homo poterit dominum fingere, cum sit enim mortalis mortuum fingit manibus iniquis; melior est autem his quos colit, quoniam quidem ipse uixit, illi numquam.' Quid amplius quaerimus? Sapientia nos diuina uoce conuenit et quicquit in arcanis dei uiderat docuit et quod erat salubre monstrauit, | ne fragilis et caduca Fol.29b. mortalitas in exitium suum mortemque properaret. Hoc idem in

21 pecodum 22 morte 3 Labentur 8 ore ac dei: *ita legendae uidebantur litterae fere prorsus extinctae: id quod restituit ed. pr.*: oraculis ac *in codice scriptum non fuisse apparet.* 13 extimauerant

psalmis praemonet spiritus sanctus; inuenimus enim in psalmo [u. 15—18.] centesimo tricesimo et quarto ita esse perscriptum: 'idola gentium argentum et aurum, opus manuum hominum; os habent et non loquuntur, oculos habent et non uident, aures habent et non audiunt, neque enim est spiritus in ore eorum; similes fiant illis qui faciunt ea.' Si artifex qui ad ostentationem ingenii simulacrum aut sculpsit aut fudit, diuina maledicti animaduersione percutitur, quid sperare debeat considerandum est qui quod alter uendidit deum dicit. Hieremias etiam cum praecepta deo iubente plebi daret hac [epist. Jer. u. 5—10.] populum oratione conuenit: 'dicite autem in corde uestro: tibi oportet adorare, domine. Angelus autem meus uobiscum est: ego autem exquiram animas uestras. Lingua eorum polita a fabro, ipsa etiam inaurata et inargentata falsa sunt et non possunt loqui; et sicut uirgini ornatum amanti accepto auro fabricati sunt coronas supra capita deorum suorum. Est autem quando subtrahent sacerdotes a diis suis aurum et argentum et erogant illud in semet ipsos; dabunt etiam ex ipso et prostitutis meretricibus, ornantque illos ut homines uestimentis, deos argenteos et aureos et ligneos.' Addit etiam in sequentibus, ut omnem dubitationem trepidationis [u. 21—25.] excutiat: 'supra corpus eorum et caput uolitant noctuae et hirundines et aues similiter: unde scietis quia non sunt dii; non ergo timueritis eos. Aurum enim quod circa se habent ad speciem, nisi aliqui exterserit aeruginem, non fulgebit; neque enim cum conflabantur sentiebant. Pretio empti sunt in quibus spiritus non Fol. 30a. est; sine pedibus | in humeris portantur.' Addit etiam ut con- [u. 28.] firmata mens fortius roboretur: 'scientes itaque ex his quia non sunt dii ne timueritis eos;' et ut sacerdotum eorum miserum dede- [u. 30 sq.] cus monstret, addit: 'in domibus eorum sacerdotes sedent habentes tunicas scissas et capita et barbas rasas, quorum capita nuda sunt: rugiunt autem clamantes contra deos suos sicut in gehenna mortui.' Quod autem et reges et gentes haec de ipsis pronuntiaturi sunt, is idem propheta praesaga uoce significat; ait enim:

8 sunt, *quod correxi ex LXX et Cypriano* (*testim.* III, 59, p. 587 *et epist. ad Fortunat.* 1, p. 515). 11 inuenite 13 *est. lege autem exquiram ab an. 14 *a *om.* 16 *hortatu — accepero 22 *eius 23 *post id quod est* similiter *interponendum uidetur* et cattae 24 *aurum est 25 eruginem 26 *conflabuntur sentiebunt 8 *cf. fol.* 23b, 3.

'scietur postea quia falsa sunt gentibus uniuersis et regibus, quia [u. 50—57.] manifestum est quia non sunt dii et nullum dei opus est in ipsis: regem regioni non suscitabunt neque pluuiam hominibus dabunt; iudicium quoque non discernent neque regionem liberabunt ab iniuria, quia nihil possunt; et cum inciderit in domo deorum ligneorum et inauratorum et inargentatorum ignis, sacerdotes illorum liberabuntur, ipsi autem sicut trabes in medio comburentur; regi autem et bello non resistent. Quomodo existimandum est uel recipiendum quia sunt dii? neque a furibus neque a latronibus se liberabunt dii lignei et aurati et inargentati quibus hi qui fortes sunt aurum et argentum quo operti sunt auferunt illis.' Tollite, tollite securi, sacratissimi imperatores, ornamenta templorum: deos istos aut monetae ignis aut metallorum coquat flamma, donaria uniuersa ad utilitatem uestram dominiumque transferte. Post excidia templorum in maius dei estis uirtute prouecti: uicistis hostes, propagastis imperium et, ut uirtutibus uestris gloria maior accederet, mutato ac contempto temporum ordine hieme-quod nec factum est aliquando | nec fiet-tumentes ac saeuientes undas cal- Fol.30b. castis Oceani sub remis uestris; incogniti iam nobis pene maris unda contremuit et insperatam imperatoris faciem Britannus expauit. Quid amplius uultis? uirtutibus uestris uicta elementa cesserunt. Quod autem deus iubeat idola non fieri sacrosanctae legis scita declarant; in exodo enim sic inuenimus esse perscriptum: [c. 20, 23.] 'non facietis uobis deos argenteos neque deos aureos'; et rursus in eodem libro uocem dei iubentis inuenio: 'non facies tibi ido- [u. 4]. lum nec cuiusquam similitudinem.' Pudorem miseris indicit spiritus sanctus, quia cupit errantes reuocare, non perdere, et ait per Esaiam: 'confundemini confusionem qui fiditis super sculptilia, [c. 42, 17.] qui dicitis fusilibus: uos estis dii nostri.' Dat etiam legem quam consecratus populus deuota perpetuitate custodiat et ita mandat: [deuter. 6, 13.] 'dominum deum adorabis et ipsi soli serules'; et in deuteronomio similia dei mandata noscuntur; ait enim: 'non erunt tibi dii alii absque me'; addit etiam, ut animis eorum maiestatis suae pondus [exod. 20, 3; cf. deut. 5, 7.]

11 plubiam 18 *scr. uidetur* inaurati 3 Brittanus 11 *fortasse* confundimini — capitalia: *facilius etiam esset scribere* scalptilia, *quamquam huius adiectiui exemplum desidero.*

[deut. 32, 39.] insinuet: 'uidete, uidete quia ego sum et non est deus praeter me: ego interimam et uiuere faciam, percutiam et ego sanabo et non est qui eripiat de manibus meis.' In apocalypsi etiam hoc idem sancta reuelatione monstratur; ita enim scriptum est: 'et uidi [c. 14, 6 sq.] alium angelum uolantem medio caelo habentem euangelium aeternum, ut adnuntiaret super terram per omnes nationes et tribus et linguas et populos, dicentem uoce magna: metuite potius dominum et date illi claritatem, quoniam uenit hora iudicii eius et adorate eum qui fecit caelum et terram, mare et omnia quae in eis Fol. 31a. sunt.' | Dominus quoque noster Iesus Christus paterna legis insti- [Marc. 12, 29—31; cf. Mth. 22, 37-40.] tuta custodiens hoc idem ueneranda constitutione promulgat; ait enim: 'audi Israel: dominus deus tuus deus unus est; et diliges dominum deum tuum de toto corde tuo et de tota anima tua et de tota uirtute tua; hoc primum est, et secundum simile huic: diliges proximum tibi tamquam te; in his duobus praeceptis tota lex pendet et prophetae.' Sequitur autem hoc diuinum uenerandumque praeceptum inmortalis domini ac sancta conclusio; addit [Joh. 17, 3.] enim, ut manifestius uiam salutis ostendat et ita loquitur: 'haec est autem uita aeterna ut cognoscant te solum uerum dominum et quem misisti Iesum Christum.' Sacrorum mandatorum ordinem scitis, quid sequi, quid fugere debeatis, ueneranda atque inmortali uoce didicistis. Audite rursus quod maneat contemnentes exitium, quibus illos calamitatibus necessitas uenerandae legis adstrinxerit; clausulam enim uenerandorum mandatorum in haec uerba [exod. 22, 20.] colligit: 'sacrificans diis eradicabitur praeter domino soli.' Si solum sacrilegum hominem metuenda poena percuteret, si peccanti soli minaretur seueritas legis, bene se ad sacrilegium obstinati furoris temeritate firmaret: nunc stirpi minatur et soboli et hoc agit, ne qua pars nequissimi seminis relinquatur, ne quod profani generis uestigium maneat: 'sacrificans', inquit, 'diis eradicabitur.' Considera quid agas, misera ac luctuosa persuasio: facinus tuum Fol. 31b. plurimos | damnat, plurimos perdit et per omnem substantiam generis tui fecunda poena diuiditur. Cur autem contra sacrificantes sic saeuiat ordinatae legis auctoritas in deuteronomio manifesta

6 diligis   12 fugire   15 *clausula   17 sacrilegium   21 dii
1 perdet   2 pena

significatione monstratur; ita enim inuenimus esse perscriptum: [c. 32, 17.] 'sacrificauerunt daemoniis et non deo.' Ne ad contaminatos ac pollutos te spiritus transferas, ne ab inferioribus speres auxilium, ne his supplices quibus dei gratia imperare iam debes. Ecce daemon iste quem colis cum dei et Christi eius nomina audiuerit contremiscit et ut interrogantibus nobis respondeat, trepidantia uerba uix colligit; adhaerens homini laceratur, uritur, uapulat et statim de commissis sceleribus confitetur. Ne hunc colas, ne huic supplices, ne prostratus huic flectas genua interdicto uenerandae legis iubetur. Hinc seueritas poenae, hinc animaduersionis metu metuenda sententia, quod dei indulgentia libertate concessa iugum potius eligis seruitutis. Non desinit deus summus crimen hoc salutari uoce pulsare, sed misericordia eius errantes homines corrigere frequenti comminatione festinat. Audi per Esaiam prophetam uox diuina quid dicat. 'adorauerunt deos quos fecerunt [c. 2, 8 sq.] digiti eorum et curuatus est homo et humiliatus est uir et non laxabo illis.' Et iam uos, o profani homines, iratum numen adloquitur et adhuc errores uestros sacra conuenit uoce; ait enim in sequentibus per eundem prophetam: 'illis fudistis libamina et [c. 57, 6.] illis inposuistis sacrificia: super haec non indignabor? dicit dominus.' Adhuc indignationem suam salutaris deus dilatat, seueritatem | suspendit, num uos forsitan peccare poeniteat, num sacri- Fol.32a. legae uoluntatis exitium aliquo genere relinquatis. Ecce in ipso indignationis impetu moderata rursus uoce persuadet et irarum suarum comprimit stimulos; ait enim per Hieremiam prophetam: 'nolite ambulare post deos alienos ut seruiatis eis et ne adoraueritis, ne incitetis me in operibus manuum uestrarum ad disperdendos [c. 25, 6.] uos.' Quid sic ad sacrilegium pronus aures tuas obstruis? quid sic obstinati furoris ardore in exitium tuum mortemque festinas? Liberum te deus fecit, in tua manu est ut aut uiuas aut pereas. Quid te per abrupta praecipitas? in lubrico itinere constitutus et in ipso lapsu positus titubantia aliquando suspende uestigia. Ecce sententia promitur, ecce poena decernitur: diu criminibus tuis pepercit diuina moderatio, diu facinus tuum cum dissimulatione respexit;

5 *Ne *om.* 7 *daemones te quem 8 *nomine — contremescit 11 ne hunc 13 *pena 16 misericordię 24 seueritate 1 *ne uos — pęniteat — *ne sacr. 8 ardere 12 pena

peruenis ad illud anceps ubi spes, ubi uota deficiunt. Et ut manifestius instruaris, animaduersionis exitium disce. Super hac re in [c. 14, 9—11.] apocalypsi totus ordo responsi est; ita enim scriptum est: 'si quis adorat bestiam et imaginem eius et accepit notam in fronte sua et in manu, bibet et ipse de uino irae dei mixto in poculo irae eius et punietur igne et sulphore sub oculis agni, et fumus de tormentis eorum in saecula saeculorum ascendet, nec habebunt requiem die ac nocte quicumque adorant bestiam et imaginem eius.'

[c. 29.] Sed et uobis, sacratissimi imperatores, ad uindicandum et pu- Fol.32b. niendum hoc malum necessitas imperatur | et hoc uobis dei summi lege praecipitur, ut seueritas uestra idololatriae facinus omnifariam persequatur. Audite et commendate sanctis sensibus uestris, quid de isto facinore deus iubeat. In deuteronomio lex ista perscripta est; ait enim: 'quodsi rogauerit te frater tuus aut filius [c. 13, 6—10.] tuus aut uxor tua quae est in sinu tuo aut amicus tuus qui est aequalis animae tuae latenter dicens: eamus et seruiamus diis aliis, diis gentium, non consenties ei et non exaudies eum et non parcet oculus tuus super eum et non celabis eum: adnuntians adnuntiabis de illo; manus tua erit super eum in primis interficere eum et manus omnis populi postremo, et lapidabunt eum et morietur, quoniam quaesiuit auertere te a domino tuo.' Nec filio iubet parci nec fratri et per amata coniugis membra gladium uindicem ducit; amicum quoque sublimi seueritate persequitur et ad discerpenda sacrilegorum corpora omnis populus armatur; integris etiam ciuitatibus, si in isto fuerint facinore deprehensae, decernuntur excidia. Et ut hoc prouidentia uestra manifestius discat, constitutae legis sententiam proferam. In eodem libro integris ciui- [u. 12—18.] tatibus poenam dominus hac uoce constituit; ait enim: 'aut si audieris in una ex ciuitatibus, quas dominus deus tuus dat tibi inhabitare illic, dicentes: eamus et seruiamus diis aliis, quos non nostis: interficiens necabis omnes quiqui sunt in ciuitate caede gladii et incendes ciuitatem igni et erit sine habitaculo, non aedificabitur in aeternum, ut auertatur dominus ab indignatione irae Fol.33a. suae; | et dabit tibi misericordiam et miserebitur tui et multipli-

18 bibit — mixta 9 *parcat — celebis 11 *populi remouent. lap. 12 abertere 18 *in int. 22 negabis 24 abertatur

cabit te, si exaudieris uocem domini dei tui et obseruaueris praecepta eius.[3] Misericordiae suae uobis, sacratissimi imperatores, deus summus praemia pollicetur et amplificationis maximae augmenta decernit: facite itaque quod iubet, complete quod praecipit. Auspicia uestra maioribus cumulata sunt donis: in initio fidei positi diuini fauoris incrementa sensistis; numquam uos manus dei ueneranda deseruit, numquam uobis laborantibus denegauit auxilium; strati sunt aduersantium cunei et rebellantia ante conspectum uestrum semper arma ceciderunt; missi sunt superbi sub iugum populi et Persica uota conlapsa sunt nec stare diu contra uos potuit malis suis ornata crudelitas. Dei uirtutem utrique diuerso sensistis euentu; uobis caelestis uictoriae corona conlata est, felicitate uestra nostra releuantur incommoda. Haec uobis deus summus, sacratissimi imperatores, pro fide uestra reddidit praemia, his uos interim remuneratos insignibus ad arcana uenerandae legis inuitat. Pura mente, deuota conscientia, incorrupto animo clementia uestra caelum semper aspiciat, a deo semper expectet auxilium, Christi uenerandum numen imploret et pro salute orbis terrarum ac uestra salutari deo spiritales offerat uictimas. Sic uobis feliciter cuncta prouenient, uictoriae, opulentia, pax, copia, sanitas et triumphi, ut diuina maiestate prouecti orbem terrae felici gubernetis imperio.

IULII FIRMICI MATERNI Ū C̄ DE ERRORE PROFANARŪ RELIGIONŪ EXPLICIT.

6 comulata — *in *om.* 9 reuellantia 12 poterit *man. sec.* 13 *et fel. 14 incommodo

Permittente beato apostolo Petro Clemens multa de nefanda idolorum genealogia loquutus, non ut eorum confirmaret errores sed ut probra ac commenta eorum detegeret et erubescerent, tales pro deo coli. Ita enim Clemens exorsus est: Aiunt enim qui sapientiores sunt inter gentiles primo omnium Chaos fuisse; hoc per multum tempus exteriores sui solidans partes fines sibi et fundum quendam fecisse tamquam in oui inmanis modum formamque collectum, intra quod multo nihilominus tempore quasi intra oui testam fotum uiuificatumque esse animal quoddam disruptoque post haec inmani illo globo processisse speciem quandam hominis duplicis formae quam illi masclofeminam uocant. Hunc etiam Phaneta nominarunt ab apparendo, quia cum apparuisset, inquiunt, tunc etiam lux effulsit. Ex hoc dicunt progenitam esse Substantiam, Prudentiam, Motum, Coitum; ex his factum Caelum et Terram. Ex Caelo sex progenitos mares quos et Titanas appellant; similiter et de Terra sex feminas quas et Titanidas uocitarunt. Et sunt nomina eorum quidem qui ex Caelo orti sunt haec: OCEANUS, COEOS, CRIOS, YPERION, IAPETOS, CRONOS qui aput nos Saturnus nominatur. Similiter et earum quae ex Terra ortae sunt

Fol. 34a.

3 ac *omissum.* 4 *Quae leguntur inde a uerbo* aiunt *desumpta sunt ex recognitionum Pseudoclementinarum a Rufino uersarum libr. X. c. 17 sqq.* — ergo L. 9 testa P. — dir. L. 10 duplici P. 11 masculo in feminam L. — phanetam P. ranetam L.: *quod edidi habent cod. Regius et Petri Petiti a Cotelerio inspecti.* 12 quam cum P. — inquit P. 13 effulsa sit L. — Et ex *L.* 16 *alterum* et *om.* L. 17 quidem *om.* L. 18 Coeius L. — CRYSOS *P.* — apud *L.* 19 e *L.* — orta *P.*

nomina sunt haec: THIA, RHEA, THEMIS, MNEMOSYNE, TETHYS, PHOEBE. Ex his omnibus is qui primus fuerat e Caelo natus primam Terrae filiam accepit uxorem, secundus secundam et ceteri similiter per ordinem. Primus ergo qui primam duxerat propter eam ductus est deorsum, secunda uero propter eum cui nupserat ascendit sursum, et ita singuli per ordinem facientes manserunt in his quae eis nuptiali sorte obuenerant locis. Ex istorum coniunctionibus alios quoque innumeros adserunt progenitos. Sed de illis sex maribus unus qui dicitur Saturnus in coniugium accepit Rheam; et cum responso quodam commonitus esset, quod qui ex eo nasceretur fortior ipso futurus esset regnoque eum depelleret, omnes qui ei nascerentur filios deuorare instituit. Huic ergo primus nascitur filius quem HADEN appellarunt qui aput nos Orcus nominatur, quem pro causis quibus supra diximus adsumptum deuorat pater. Post hunc secundum genuit quem NEPTUNUM dicunt quemque simili modo deuorauit. Nouissime genuit eum quem IOVEM appellant. Sed hunc mater miserans Fol.34b. Rhea | per artem deuoraturo subtrahit patri. Et primo quidem ne uagitus pueri innotesceret Corybantas quosdam cymbala fecit ac tympana percutere ut obstrepente sonitu uagitus non audiretur infantis. Sed cum ex uteri imminutione intellexisset pater editum partum expetebat ad deuorandum. Tunc Rhea lapidem ei offerens magnum hunc, inquit, genui. At ille accipiens absorbuit. At lapis deuoratus eos quos primos absorbuerat filios trusit et coegit exire. Primus ergo descendit Orcus et inferiora hoc est inferni occupat loca. Secundus utpote illo superior super aquas detruditur is quem Neptunum uocant. Tertius qui arte matris Rheae superfuit ab ipsa

20 nomina sunt *om.* L. — *THYARTHEA. THEMYS: YMNEMO: PSYEΛE. THETIS. BOEBE. *P.* Thiaraea. themis. Mne. Moysine. thethis. haebe *L.* *Thetis, quam Tethyi cedere iussi, fortasse non scribae sed ipsius auctoris errore inlata est.* 21 his *P.* *om.* L. 24 propterea *P.* — secundam *P.* 26 qui *P.* — conuenerant P. 27 asserunt L. 29 raeam L. — tum L. — commotus esset quod filius eius regno eum depelleret *L.*, *mediis omissis.* 32 ADHEN P. Aiden L. 33 apud L. — quę supra P. 34 ass. *L.* 35 Nouissimum *L.* 37 raea *L.* 1 deuorati *L.* 2 corybanthas *L.* — choribantas quasdam et c. *P.* 5 expectabat *P.* — raea *L.* 6 inquit hunc genui L. 7 primus P. primo *L* : *quod edidi habent cod. Reg. et Petri Petiti.* 8 ergo procedens desc. *L.* — inferna *L.* 9 ut post illo s. *P.* — his *P.* 10 Tercius *L.* 10 raeę *L.*

caprae superpositus in caelum missus est. Hactenus aniles gentilium fabulae et genealogiae processerint. Sine fine enim est si uelim omnes generationes eorum quos deos appellant et impia gesta proferre. Sed exempli gratia omissis ceteris unius quem maximum et praecipuum habent quemque Iouem nominant flagitiosa gesta replicabo. Hunc enim dicunt caelum tenere tamquam ceteris meliorem qui statim ut adoleuit sororem propriam quam Iunonem uocant duxit uxorem in quo utique fit similis pecudi. Iuno Vulcanum parit sed ut tradunt non ex Ioue conceptum: ex ipso autem Ioue Matidiam genuit; quam responso accepto quod qui ex ea nasceretur fortior illo esset et regno eum depelleret adsumens etiam ipse deuorat. Et rursus genuit de cerebro quidem Mineruam, de femore Liberum. Post haec Thetidem cum adamasset aiunt Prometheum pronuntiasse ei quod si concubuisset cum ea qui ex ea nasceretur fortior esset patre. Et ob hoc ueritus Peleo cuidam dat eam in matrimonium. Dehinc Persephonae quae ei ex Cerere fuerat suscepta miscetur ex qua Dionysum genuit qui a Titanis discerptus est. Sed recordatus, inquit, ne forte pater suus Saturnus alium generaret qui etiam fortior se nasceretur | regno- Fol.35a.
que eum depelleret, obpugnare adgreditur patrem una cum fratribus suis Titanis quibus oppressis ad ultimum etiam patrem in uincla coniecit desectaque eius genitalia in mare proiecit. Sed cruor qui defluxit de uulnere susceptus fluctibus et frequenti conlisione in spumam uersus procreauit eam quam dicunt Afroditen quamque aput nos Venerem appellant. Ex huius concubitu quae erat utique soror hunc ipsum Iouem ferunt genuisse Cyprin ex qua dicunt et Cupidinem natum. Haec quidem de incestis Iouis: audi nunc et de adulteriis Iouis. Europam Oceani coniugem uitiat ex qua

11 Actenus P. anilis *L.* 12 fabula et genealogia *L.* *processerunt *P.* processerit *L.* 13 egesta *P.* 14 unum *P.* 16 caelum dicunt *L.* 18 dicunt *L.* — utique statim fit *L.* 19 parens *P.* 20 *Intelligitur* Metis, *cuius nominis forma latina uidetur esse* Matidia. — qui resp. *P.* 21 ipso *L.* — ass. *L.* 22 ipsum *L* — rursum *L.* 24 pronuntians eum *P.* — si *om.* *L.* 25 esse *P.* — pelleo *P.* 26 persefonę *L.* persephonē qui ei ex cere *P.* 27 dionissum *P.* dtonisum *L.* 28 thitanis *P.* 2 eum *om.* *L.* 3 eius *L.* — thitanis *P.* — obpr. *L.* — uincula *L.* 4 de se itaque *L.* 5 ex u. *L.* — collisione *L.* 7 apud *L.* — que *P.* — utrique *P.* 8 aiunt *L.* 9 eius *L.* 10 Iouis *om.* *L.* — uiciauit *L.*

nascitur Dodoneus. Helenam Pandionis ex qua nascitur Musaeus. Eurynomen Asopi ex qua nascitur Ogygias. Eurynomen Oceani ex qua nascuntur Charites: Thalia, Euphrosyne, Aglaia. Themin sororem suam ex qua nascuntur Horae: Eunomia, Dice, Irene. Themisto Inachi ex qua nascitur Arcas. Idaeam Minois ex qua nascitur Asterion. Ifianassam Alpionis ex qua nascitur Endymion. Io Inachi ex qua nascitur Epaphus. Hippodamiam et Hesionen Danai filias ex quarum una Hippodamia, Olenum, Hesione uero Orchomenum siue Chrysen habuit. Carmen Fenicis ex qua nascitur Britomartis quae fuit sodalis Dianae. Callisto Lycaonis ex qua nascitur Arcas. Libyen Atlantis ex qua nascitur Belus. Latonam ex qua nascitur Apollo et Diana. Leaniram Eurymedontis ex qua nascitur Crocon. Lysitheam Eueni ex qua nascitur Helenus. Hippodamiam Bellorofontis ex qua nascitur Sarpedon. Megacliten Macarei ex qua nascitur Thebe et Locrus. Nioben Foronei ex qua nascuntur Argus et Pelasgus. Olympiadem Neoptolemi ex qua nascitur Alexander. Pyrrham Epimethei ex

11 *Dodon uocatur hic ab Acestodoro apud Steph. B. p.* 247, *l.* 12 *ed. Mein.* — Helenan *P.*: *scribendum uidetur* Selenen Hyperionis: *cf. Philochor. ap. schol. Aristoph. ran.* 1033 (*frg.* 200 *ed. Müller*). — musteus *P.*; museus *L.* 12 Eurynomia asclepii *L.* 12 ogygyas. erinomia oceani. ex qua nascuntur horae. Eurinomia. diceirine *L.* (*omissis mediis*). 13 charites et eufrosinę. Aglaiaten sororē *P.* 14 eurinomya *P.* Euromia *cod. Reg. et Petri Pet.* 15 diceyrene. Themis thoinaci *P.* *cf. Meinekii nota ad Steph. Byz. p.* 120, 12. — arcisidea. *P.* idéan *L.* 16 *Feneassam *P.* foeanassam *L.*, *sub quibus latere uidetur Iphianassae nomen, quam Endymionis uxorem dicit Apollod.* I, 7, 6. — alfionis *L.* 17 endimon *P.* endimion *L.* Ioansi *P.* ioinaci *L.* — epâfus *L.* Yppodamia *P.* 18 isionem *P.* isionen *L.*: *cf. schol. Apoll. Rhod. I*, 230. — *ex *om. P. L.* — *unam *P. L.* Yppodamiam *P.* bippodamiam *L.* 19 olenus *P. L.* *cf. Istros ap. Steph. Byz. p.* 707, 17 *ed. Mein. qui matrem Anaxitheam uocat.* isionen *P. L.* — orcemoneus *P.* orcomenus *L.* — crhites *P.* chryses *L.* 20 carmean *P.* carmeam *L.*: *cf. Paus. II*, 30, 3. — crhitomaris *P.* Chrytomaris *L.* 21 licoanis *P.* — *libeen minanti *P.* mineantis *L.* *an scribendum* Mylantis (*cf. Steph. B. p.* 461, 13 *M.*)? 22 belbus *P.* lotonam *P.* — leanira *P.* 23 eurimedontis *P.* — *chroron *P.* coron *L.* *Crocon dicitur pater Meganeirae quae eadem est ac Leaneira ab Apollod.* III, 9, 1. — Listean euueni *P.* Lisitheam euuenii *L.* 24 Ipp. *P.* 25 megaditen *L.*: *fort. scr.* Megameden. — macharei *P.* macarii *L.* 26 pelagus *P.* olimpiadem *P.* olimpiadam *L.* 27 neoptolomi *L.* *pirra erimethei *P.* pirrā erymethéi *L.*

qua nascitur Hellen et Phthius. Protogeniam Deucalionis filiam ex qua genuit Aethlium et Dorum et Melaenam et Pandoram. Thraicutiam Protei ex qua nascitur Nympheus. Salamina Asopi ex qua nascitur Saron. Taygeten, Electram et Maiam et Plutiden, Atlantis filias, ex quibus genuit e Taygete quidem Lacedaemonem, ex Electra Dardanum, ex Maia Mercurium, ex Plutide Tantalum. Phthiam Foronei ex qua genuit Achaeum. Chonian Aramni ex Fol. 35b. qua genuit Laconem. Chalcida nympham ex qua nascitur Olympus. Charicliam nympham ex qua nascitur Alcanus. Chlorida quae fuit Ampyci ex qua nascitur Mopsus. Chthoniam Lesbi ex qua nascitur Polyidus. Hippodamiam Aniceti [ex qua nascitur Phoenix]. Chrysogeniam Penei ex qua nascitur Chryses.

Sed et alia sunt eius plurima adulteria ex quibus nec progeniem suscepit quae enumerare satis longum est. Verum ex his omnibus quas enumerauimus nonnullas transformatus utpote magus uitiauit. Denique Antiopen Nyctei uersus in satyrum corrupit ex qua nascuntur Amphion et Zethus; Alcmenam mutatus in

28 *bellenitheus *P.* hellenitheus *L.*: *quod posui excusatur eo quod Phthius Hellenis pater dicitur apud Steph. B. p.* 268, 5 *M.* — Progeniam et pandorum *L.* — filias *L.* 29 quibus *L.* ethlium *P.* Aethelium *L.* — melenam *P. L.* — thaitruciam *L.*: *cum* Idotheam *nimis longe a codd. scriptura abesse uideretur, corruptum nomen reliqui.* 30 prothei *P. L.* — mimfeus *L.* Salaminam *P.* Salamiam *L.* 31 *sara. Etargeten *P.* Saracon. thaigeten *L.* *cum Cychrei nomen propter codd. scripturam ponere non liceat, Saronis Troezenii posui, quem fuisse qui de Salamine deducerent haud incredibile est ob uetustissimum quod inter Troezena et Atticam intercedebat commercium.* — et *bis om. L.* electran. maian *L.* — athalantis *P.* athlantis *L.* 32 ex argeten *P.* ex taygeten *L.* — lacedemonem *P.* 33 electran *L.* — maian *L.* — plutiden *L.* thantalū *P.* 1 Pthiant *P.* Phyan *L.* — acheum *P. L.* — *fort. scr.* Chthoniam — arammi *L.* *num* Aroanii? 2 *Calceā *P.* Chalceam *L.*: *comparari potest quod Olympus Herculis et Euboeae filius dicitur ap. Apollod. II,* 7, 8. — nimpham *L.* *uerba* Olympus — nascitur *om. P.* olimpus *L.* 3 nimfam *L.* — alchanus *L.* choriadam *P.* cloridā *L.* 4 anpygi *P.* ampogi *L.* mobsus *P.* — *Verba* Chthoniam — Aniceti *om. P. in quo post id quod est* mobsus *statim sequitur* Cetierysogoniā — *ch[to]onian *L.* Thoniam *cod. Candelerii.* 5 *polimedes *L.* Polymedis *cod. Carmelitanus Cotelerii.* Polides *cod. Regius ab eodem inspectus* — hippodamian *L.* — *Verba* ex qua nascitur Phoenix *in codd. omissa meo periculo inserui.* 6 crisogeniā *L.* — fenei *P.* penaei *L.* *cryseus *P.* thisseus *L.* 7 et *om. L.* — sunt pl. eius *L.* 10 uiciauit *L.* — anthiopen mitthei *P.* antipen mictei *L.* 11 anphion *P.* amsion *L.* getteus *P.*

uirum eius Amphitryonem ex qua nascitur Hercules; Aeginam Asopi mutatus in aquilam ex qua nascitur Aeacus. Sed et Ganymedem Dardani mutatus in aquilam nihilominus stuprat. Mantheam Foci mutatus in ursum ex qua nascitur Arctos. Danaen Acrisii mutatus in aurum ex qua nascitur Perseus. Europen Fenicis mutatus in taurum ex qua nascuntur Minos, Radamantus, Sarpedon. Eurymedusam Acheloi mutatus in formicam ex qua nascitur Myrmidon. Thaliam Aetnaeam nympham mutatus in uulturem ex qua nascuntur aput Siciliam Palici. Haliam Gegeneam aput Rhodum mutatus in imbrem. Cassiepiam mutatus in uirum eius Fenicem ex qua nascitur Atymnius. Ledam Thestii mutatus in cignum ex qua nascitur Helena. Et item eandem mutatus in stellam ex qua nascuntur Castor et Pollux. Lamiam mutatus in upupam. Mnemosynen mutatus in pastorem ex qua nascuntur Musae nouem. Nemesin mutatus in anserem. Semelen Cadmiam mutatus in ignem ex qua nascitur Dionysus. Ex filia autem sua Cerere genuit Per-

12 anphitrionem *P.* anfitrionē *L.* — herculis *L.* Eginam *P. L.* 13 aquilam nichilominous in aquilā stuprat (*om. mediis*) *L.* — easus *P.* ganimeden *P.* 14 *fort. scr.* Mantuam, *ut sit haec forma latina graeci nominis Mantus.* 15 in formicam *L.* — *Verba* Arctos — nascitur, *omissa in P. L., Cotelerii codicibus debentur.* 16 foenicis *L.* 17 minus et radantus *L.* — Sarpedonq. *L.* 18 Eurimedas amadelai *P.* achelei *L.*: *cf. Clementis homil. V,* 13*: Acheloi nomen ad Thessaliam quoque pertinere patet e Steph. B. p.* 151, 19 *M.* — mirmidon *P.* myrmedon *L.* 19 *Paliana ethe nimphā *P.* thalian aethenam nimfam *L. cf. Seru. ad Verg. Aen. VIIII,* 584. 20 nascitur *P.* apud *L.* — palisen *P.* palisei *L.* — *Inmandāgegneā *P.* Imaudram geneam *L. E Cotelerii codd. Sorbonensis et Thuaneus praebent* Mandam Gegeneam; *Regius et Petri Petiti* Imandam Geneam, *cod. Candelerii* Inmandam Gegeneam. *In Clementis homil. V,* 13 *habes: Εἶμᾳ τῇ γηγενεῖ, quod aeque corruptum esse apparet. In promptu quidem erat scribere* Timandram, *sed nihil huic nomini cum Rhodo insula. Quod posui* (*cui etiam* Haliadem *substituere licet*) *speciem certe aliquam probabilitatis adipiscitur ex iis quae Simmias Rhodius ap. Clement. Alex. strom. V, p.* 674 *ed. Pott. et Diodor. V,* 55 *de Ignetibus et Telchinibus tradunt.* apud rodū *L.* 21 ymbrēm *L. Post id quod est* imbrem *fortasse inserendum est:* ex qua nascuntur Ignetes et Telchines. — cassepem et mut. *L.* — fenicen *P.* foenicem *L.* 22 *anthinos *P.* anchinos *L. cf. Apollod. III,* 1, 2. — thesi *P.* thesei *L.* 23 iterum *L.* — eadē *P.* 24 Lāmiam *P.* — uppopam *L. Post hoc u. fort. inserendum:* ex qua nascitur Herophile Sibylla. *cf. Paus, X,* 12, 1. 25 Ymnemosine *P.* mnemosiam *L.* 26 Nemesim *L.* — ansere *P.* Semelet *P.* Semelem *L.* — catmian *P.* catmiae *L.* 27 dionisus *P.* dyosus *L.* — ante *P.*

sefonen, quam et ipsam corrupit mutatus in draconem. Sed et Europam patrui sui Oceani uxorem et sororem eius Eurynomen adulterat et patrem punit, et Pluten Atlantis filii [patrui] sui adulterat filiam ex qua natum sibi filium damnat. Ex Larissa etiam Orchomeni genuit Tityon quem et ipsum suppliciis perpetuis tradit. Diam Ixionis filii sui diripiens uxorem ipsum perennibus subicit Fol. 36ª. poenis et paene omnes quos ex adulteriis genuit filios uiolentae mortis condicione damnauit, quorum et sepulchra paene omnium manifesta sunt. Ipsius denique parricidae qui et patruos peremit et uxores eorum uitiauit, sororibus stuprum intulit multiformis magi sepulchrum euidens est aput Cretenses, qni tamen scientes et confitentes nefanda eius atque incesta opera et omnibus enarrantes ipsi eum confiteri deum non erubuerunt. Unde mirum et ualde mirum uidetur quomodo is qui super omnis mortales scelere et flagitiis eminet sanctus dicatur et quod super omne bonum acceperit ut pater deorum atque hominum uocaretur: nisi forte ille qui malis hominum gaudet eum quem in sceleribus eminere supra ceteros uidit supra ceteros ei honorem conferre infelices animas suasit, ita ut ad imitationem malorum inuitaret uniuersos.

Sed et filiorum eius qui aput eos dii putantur sepulchra singulis quibusque in locis manifestissime demonstrantur: Mercurii apud Hermupolin, Cypriae Veneris aput Cyprum, Martis in Thracia, Saturni in Caucasis montibus, Liberi aput Thebas ubi discerptus traditur, Herculis aput Tyrum ubi igne crematus est; in Epidauro Aesculapii; quique omnes non solum ut homines defuncti

28 ipsa *P.* 29 eurinomen *P.* eurynomiã *L.* 30 athlantis *P.* antlantis *L.* *patrui *om. P. L.* 31 filium Tantalum dampnat *L.* — *pro eo quod est* Larissa *nescio an scribendum sit* Elara. — orcomoeni *P.* orchomenii *L.* 32 tytionem *P.* tytyonẽ *L.* perpetuis *om. L.* — tradidit *L.* 1 Dinam *P.* Danã *L.*: *fortasse auctor usus est forma latina* Diuam. ichionis *P.* 2 penis *P.* — ex *om. L.* 3 conditione dampnauit *L.* 5 uiciauit *L.* 6 magis *P.* — apud *L.* — tam *P.* 7 et fidentes infundata *L.* — incerta eius *L.* 8 erubescunt *L.* — Unde mihi m. *L.* 9 his *P.* — omnes *L.* 10 scm̄ *P.* sanctum et quod est super omne bonum nomen acceperit *L.* 12 in *om. L.* 13 *uerba* uidit supra ceteros *om. L.* — conferret *P.* 14 ita *om. L.* 15 apud *L.* 17 hermopolim *P. L.* — cyprie *L.* apud ciprum *L.* — trachia *P.* tracia *L.* 18 *Verba* Saturni — montibus *om. L.* — apud *L.* 19 apud thirũ *L.* — igni *L.* 20 ascolapi *P.* ascolapii *L.*

sunt sed ut nequam homines puniti pro sceleribus docentur et tamen ab stultis hominibus ut dii adorantur. Quodsi argumentari uolunt et magis haec loca ortus eorum quam sepulturae uel mortis adfirmant, ex uicinis et adhuc recentibus gestis priora et uetera conuincentur, cum docuerimus adorari ab eis eos quos etiam ipsi homines fuisse et defunctos uel potius punitos esse confitentur: uerbi gratia ut Syri Adonem, Aegyptii Osirin, Ilienses Hectorem, aput Leuconesum Achillem, aput Opuntem Patroclum, aput Rhodum Alexandrum Macedonem multosque alios per diuersa loca singuli ut deos
Fol. 36b. colunt et adorant quos homines | mortuos fuisse non dubitant. Unde consequens est etiam priores simili errore prolapsos mortuis hominibus qui forte uel potentiae aliquid uel artis habuerant maxime si fantasiis magicis in stuporem stolidos homines adduxerant honorem contulisse diuinum. Iam hinc additum est ut poetae elegantia uerborum commentum erroris ornarent et suauitate dicendi inmortales effectos esse ex mortalibus persuaderent. Immo etamplius aliquid: ex hominibus aiunt stellas fieri et arbores et animalia et flores et aues fontesque ac fluuios: et nisi uerbositas uideatur omnes paene stellas quas ex hominibus effectas adserunt enumerare uel arbores uel fontes aut fluuios possim. Exempli tamen causa singula saltim ex singulis memorabo. Andromedam Cefei in stellam dicunt esse conuersam; Dafnen Ladonis fluuii filiam in arborem commutatam, Hyacinthum Apollinis dilectum in florem, Callisto in sidus quod arcton uocant, Prognen et Filomelam cum Tereo in aues, Thisben aput Ciliciam in fontem et Pyramum inibi in fluuium resolutos; omnesque paene, ut dixi, uel stellas uel arbores fontesque ac fluuios floresque et animalia uel aues aliquando homines fuisse confirmant.

21 sunt *om.* *L.* nequa *P.* 24 affirmant *L.* 26 fuisse *om.* *L.* — profitentur *L.* 27 ut synadonē *L.* — Egyptii *P.* — Ilienenses *L.* — ectorem *P.* 28 apud leuconensum *L.* leuconessum *P.* acillem *P.* — apud *L.* — Pontum *P.* *L.*: *cf. Clement. homil. VI*, 22. — apud *L.* 1 Unum *L.* 2 ... sequi .... res *P.* 3 *prius* uel *om.* *L.* — maximeque si *L.* 4 stolmos *P.* stolidiores *L.* 5 uunc *L.* elaegantia *P.* eligantia *L.* 6 commenta *L.* 6 suabitatē *P.* 8 et flores *om.* *L.* 9 ne *L.* — uideretur *L.* 10 asserunt *L.* 11 ac *L.* — possem *P.* 12 Ardromedam *P.* 22 Danenem adonis ..... filiam *P.* Danam *L.* Danem *uel* Dauen *codd. Sorbonensis et Petri Petiti a Cotelerio inspecti.* 14 Iacynctum *P.* Vacinthū *L.* — Calliston *P.* Callistum *L.* — sydus *L.* 15 procnen *L.* — filomęlam *P.* filomell˜ *L.* 16 Tisb ..... ciliciā *P.* thisbens apud *L.* — in .... fl ..... ſeſo .... oſ *P.* inibeⁱn fl. *L.* 17 pene *P.* — ut dixi *euanuit in P.: fuisse mihi uidebatur* attici.

INDEX NOMINUM.

Abaris 14^a, 18. 23. Abari 14^b, 4.
Abbacuc 22^a, 5.
Abel *u.* Habel.
Abraham 13^a, 8. 18^a, 16. 26^a, 13. 27^b, 12. Abrahae (*gen.*) 26^a, 19. (*dat.*) 17^b, 13. 26^a, 18. 28^a, 7.
Achaeum 35^b, 1.
Acheloi 35^b, 18.
Achillem 36^a, 28.
Acrisii 35^b, 15.
Adam 25^b, 15. 24. 26^a, 4. 5.
Adonis 10^a, 14. 18. Adonem 36^a, 27.
Aeacus 35^b, 13.
Aebutio 7^a, 18.
Aeginam 35^b, 12.
Aegyptii 13^a, 4. 36^a, 27. -orum 28^a, 9.
Aegyptus, -ti 1^a, 19. -tum 1^b, 11. 9^b, 1. -to 2^a, 12. 13^a, 15. 15^a, 17. 27^b, 12.
Aesculapius 12^a, 20. -pii 36^a, 20.
Aethlium 35^a, 29.
Aethusam 11^a, 21.
Aetnaeam 35^b, 19.
Afer, Afrorum 3^b, 20.
Afroditen 35^a, 6.
Aglaia 35^a, 14.
Alcanus (?) 35^b, 3.
Alcmenam 35^b, 11.
Alexander 35^a, 27. -drum 36^a, 28.
Alexandriae 12^b, 17.
Alopen 11^a, 18.
Alpionis 35^a, 16.
Amalec 27^b, 15. Amalech 22^a, 18.
Amphion 35^b, 11.
Amphitryonem 35^b, 12.
Ampyci 35^b, 4.
Amymonen 11^a, 18.
Anchisae 12^b, 1.
Andromedam 36^b, 12.
Aniceti 35^b, 5.
Antiopen 35^b, 10.
Anubim 1^b, 8.
Apollo 12^a, 18. 35^a, 22. -linis 16^b, 18. 36^b, 14. -linem 11^a, 15. 16^b, 20. -line 11^b, 11.
Aramni (?) 35^b, 1.
Arcas 35^a, 15. 21.
Arctos 35^b. 15.
Argus 35^a, 26.
Arsinoae 11^a. 22.
Asopi 35^a, 12. 30. 35^b, 13.
Assyrii 3^b, 20.
Asterion 35^a, 16.
Athenas 15^a, 15.
Atlantis 35^a, 21. 31. 35^b, 30.
Atticae 8^b, 5.
Attis *Ἄττεως* 17^a, 22. Attin 3^a, 8. 9^b, 14.
Atymnius 35^b, 22.

Bacchanaliorum 7^a, 17.
Bellorofontis 35^a, 24.
Belus 35^a, 22.
Britannus 30^b, 3.
Britomartis 35^a, 20.

Cabirus *u.* Gab.
Cadmiam 35^b, 26.
Caelum 34^a, 14. Caelo 34^a, 15. 17. 21.
Callisto 35^a, 21. 36^b, 14.
Carmen 35^a, 20.
Cassiepiam 35^b, 21.
Castor 35^b, 24. Castores 12^a, 19.
Catamiti 12^b, 3.
Caucasis montibus 36^a, 18.
Cefei 36^b, 12.
Ceres 7^b, 4. 8^b, 7. Cereris 7^b, 6. -rem 16^b, 14. -re 7^b, 3. 34^b, 27. 35^b, 27.
Chalcida 35^b, 2.
Chaos 34^a, 5.
Charicliam 35^b, 3.
Charites 35^a, 13.

Chionen 11^{a}, 19.
Chlorida 35^{b}, 3.
Chonian (?) 35^{b}, 1.
Christianis 20^{b}, 21.
Christus 14^{a}, 2. 18^{b}, 9. 19. 19^{b}, 8. 20^{a}, 5. 20^{b}, 25. 21^{a}, 24. 23^{b}, 14. 24^{a}, 19. 24. 24^{b}, 9. 26^{a}, 1. 4. 5. 31^{a}, 1. Christi 12^{a}, 12. 13^{b}, 17. 17^{b}, 7. 8. 20^{b}, 18. 21^{b}, 18. 19. 22^{a}, 25. 23^{a}, 6. 23^{b}, 7. 25. 24^{a}, 9. 24^{b}, 4. 27^{a}, 6. 28^{b}, 18. 29^{a}, 4. 31^{b}, 8. 33^{a}, 19. Christum 19^{a}, 9. 20^{b}, 5. 23^{b}, 5. 31^{a}, 11. Christe 22^{a}, 11. Christo 21^{b}, 5. 23^{b}, 24. 24^{a}, 5.
Chryses 35^{b}, 6. Chrysen 35^{a}, 19.
Chrysippum 11^{a}, 15.
Chrysogeniam 35^{b}, 6.
Chthoniam 35^{b}, 4.
Ciliciam 36^{b}, 16.
Cinyras 10^{b}, 14. -ram 10^{b}, 8.
Clemens 34^{a}, 1. 4.
Coeos 34^{a}, 18.
Coitum 34^{a}, 14.
Constans 21^{a}, 9.
Constanti 21^{a}, 9.
Corybantum 10^{b}, 19. 11^{b}, 6. -tas 34^{b}, 2.
Creta 7^{b}, 4.
Cretenses (*nom.*) 6^{a}, 16. (*acc.*) 36^{a}, 6. -tensibus 8^{b}, 17.
Cretici regis 5^{b}, 7, 15^{a}, 21.
Crios 34^{a}, 18.
Crocon 35^{a}, 23.
Cronos 34^{a}, 18.
Cupidinem 35^{a}, 9.
Cyprin 35^{a}, 8.
Cyprius Cyprium 10^{b}, 8. Cypriae (*gen.*) 36^{a}, 17. (*dat.*) 10^{b}, 9.
Cyprum 36^{a}, 17.

Dafnen 11^{a}, 24. 36^{b}, 13.
Danaen 35^{b}, 15.
Danaus, Danai 35^{a}, 18.
Danihel 20^{b}, 5. -helem 24^{b}, 18.
Dardani 35^{b}, 14. -num 35^{a}, 33.
Dauid 18^{a}, 5. 23^{a}, 11. 23^{b}, 3. 24^{a}, 12.
Deucalionis 35^{a}, 28.
Diam 36^{a}, 1.
Diana 35^{a}, 22. -nae 35^{a}, 20. -nam 16^{b}, 6.
Dice 35^{a}, 15.
Diomedes 12^{a}, 13.
Διώνυσος 7^{a}, 12. Dionysus 35^{b}, 27. -sum 34^{b}, 27.
Ditem patrem 16^{b}, 10.
Dodoneus 35^{a}, 11.
Dorum 35^{a}, 29.

Efialtae 12^{a}, 15.
Electram 35^{a}, 31. -rā 35^{a}, 33.
Eleusin 8^{b}, 7.
Endymion 35^{a}, 17. -onem 12^{b}, 3.
Enos 26^{a}, 13.
Epaphus 35^{a}, 17.
Epidauro 36^{a}, 19.
Epimethei 35^{a}, 27.
Esaias 20^{a}, 11. 22^{a}, 15. -iae 26^{b}, 22. -iam 17^{b}, 20. 30^{b}, 11. 31^{b}, 17.
Esau 17^{b}, 15. 17.
Euae 26^{b}, 7. Euam 25^{b}, 17.
Eueni 35^{a}, 23.
Eunomia 35^{a}, 14.
Euphrosyne 35^{a}, 13.
Europam 35^{a}, 10. 35^{b}, 28. -pen 35^{b}, 16.
Eurymedontis 35^{a}, 23.
Eurymedusam 35^{b}, 18.
Eurynomen 35^{a}, 12. 35^{b}, 29.

Fenicis 35^{a}, 20. 35^{b}, 16. -cem 35^{b}, 21. *cf.* Phoenix.
Filomelam 36^{b}, 15.
Foci 35^{b}, 15.
Foronei 35^{a}, 26. 35^{b}, 1.
Frygiis 27^{a}, 21.

Gabirus 10^{b}, 23.
Galli fluminis 2^{b}, 16.
Gallis 14^{b}, 13.
Ganymedem 11^{a}, 13. 35^{b}, 13.
Gegeneam 35^{b}, 20.
Geryone 11^{b}, 14.
Graeco 16^{b}, 19. Graeci 7^{b}, 7. 16^{b}, 22. -orum 6^{b}, 16. 8^{b}, 12. 21. -is 14^{b}, 13.

Habel 26^{a}, 12.
Haden 34^{a}, 32.
Haliam (?) 35^{b}, 20.
Hectorem 36^{a}, 27.
Helena 35^{b}, 23. -nam 35^{a}, 11.
Helenus 35^{a}, 24.
Hellen 35^{a}, 28.
Hennae 7^{b}, 13. -nam 7^{b}, 4. -na 8^{b}, 8.
Hennensi 7^{b}, 3. -ses 8^{a}, 11.
Hercules 11^{b}, 13. 12^{a}, 20. 35^{b}, 12. -lis 36^{a}, 19. -lem 8^{b}, 17. 11^{a}, 14.
Hermupolin 36^{a}, 17.
Hesionen 35^{a}, 18. -ne 35^{a}, 19.
Hiberas boues 11^{b}, 14.
Hieremias 19^{a}, 16. 29^{b}, 11. -miam 32^{a}, 4.

Hierusalem 19^a, 17. 18. 19^b, 4. 20^a, 4. *cf.* Ier.
Hiesus Naue 20^a, 24. 26. Hiesu 20^a, 20.
Hippodamiam 35^a, 17. 24. 35^b, 5. -mia 35^a, 18.
Hippothoen *u.* Ipp.
Homerus 7^a, 10.
Horae 35^a, 14.
Hyacinthi 11^a, 15. -thum 36^b, 14.
Hylam 11^a, 14.
Hyperion *u.* Yper. -ionis (?) 35^a, 11 *not.*

Iacob 12^b, 23. 17^b, 14. 26^a, 14.
Iapetos 34^a, 18.
Idaeam 35^a, 15.
Ierusolymis 19^b, 7. *cf.* Hier.
Iesus Christus 14^a, 2. 31^a, 1. Iesu Christi 10^a, 10. Iesum Christum 4^b, 4. 20^b, 5. 31^a, 11. Iesum 28^b, 15.
Ifianassam 35^a, 16.
Ilienses 36^a, 27.
Inachi 35^a, 15. 17.
Io 35^a, 17.
Iohannes 28^b, 13. 15. -nem 18^b, 2. 19^b, 6.
Iohel 19^a, 12.
Ioseph 12^b, 21. 23. 13^a, 10.
Ippothoen 11^a, 19.
Irene 35^a, 15.
Isaac 17^b, 14. 26^a, 13.
Isiaci 1^b, 14. -cis 27^a, 23.
Isis 1^b, 3. 7. 10. Isidem 1^b, 4. Isim 2^a, 14.
Israel 31^a, 3.
Italia 12^b, 2.
Iudae 19^a, 18.
Iuno 5^b, 13. 12^b, 3. 34^b, 18. -nonis 3^b, 22. -noni 5^b, 9. -nonem 3^b, 23. 34^b, 17.
Iuppiter 12^a, 17. 12^b, 5. Iouis 3^b, 24. 5^b, 7. 9. 8^b, 18. 11^a, 13. 11^b, 20. 15^a, 21. 35^a, 9. 10. Ioui 6^a, 4. Iouem 10^b, 16. 11^a, 9. 34^a, 36. 34^b, 15. 35^a, 8. Ioue 11^b, 5. 7. 34^b, 19. 20.
Ixionis 36^a, 1.

Karthaginis 26^b, 14.

Lacedaemonem 35^a, 32.
Laconem 35^b, 2.
Ladonis fluuii 36^b, 13.
Lamiam 35^b, 24.
Larissa 35^b, 31.
Latiaris 26^b, 14.
Latonam 35^a, 22.
Lazarus 18^a, 19.
Leaniram 35^a, 22.
Ledam 35^b, 22.
Lernaei anguis 21^b, 14.
Lesbi 35^b, 4.
Leuconesum 36^a, 27.
Liber 5^b, 6. 6^b, 5. 20. 12^a, 22. -ri 5^b, 4. 7^a, 9. 36^a, 18. -rum 8^b, 20. 21. 9^b, 13. 11^b, 2. 15^a, 22. 34^b, 23. -ro 8^b, 15.
Liberae 5^b, 4. -ram 8^b, 22.
Libyen 35^a, 21.
Locrus 35^a, 25.
Lucam 19^b, 14.
Lucina 16^b, 5.
Luna 12^b, 4. 16^b, 5.
Lycaonis 35^a, 21.
Lycurgus 6^b, 13. 17. -gum 12^a, 21. -ge 7^a, 15. -go 7^a, 5.
Lysitheam 35^a, 23.

Macarei 35^a, 25.
Macedonem 36^a, 28. -donum 10^b, 22.
Magi 4^b, 8. -gorum 4^b, 23.
Maiam 35^a, 31. Maia 35^a, 33.
Mantheam (?) 35^b, 14.
Maria 26^a, 19. -riam 26^a, 1.
Mars 10^a, 15. 12^a, 15. -tis 11^b, 15. 36^a, 17. -tem 12^a, 14.
Marsyae 11^b, 11.
Matidiam 34^b, 20.
Mauors 16^b, 16.
Megacliten 35^a, 25.
Melaenam 35^a, 29.
Melchisedech 17^b, 12.
Menalippen 11^a, 19.
Mercurii 36^a, 16. -rium 35^a, 33.
Minerua 6^a, 1. 16^b, 16. -uae 15^a, 10. 13. -uam 34^b, 22. -uas 15^a, 11. 14.
Minos 35^b, 17. -nois 35^a, 16.
Mithram 4^b, 18.
Mnemosyne 34^a, 20. -nen 35^b, 25.
Mopsus 35^b, 4.
Motum 34^a, 14.
Moyses 22^a, 19. 27^b, 16.
Musae 35^b, 25.
Musaeus 35^a, 11.
Myrmidon 35^b, 18.

Naue 20^a, 24.
Nemesin 35^b, 26.
Neoptolemi 35^a, 27.

Nephthum 1ᵇ, 8.
Neptunus 12ᵃ, 17. -num 16ᵇ, 8. 34ᵃ, 35. 34ᵇ, 10.
Nili 1ᵇ, 6. 9ᵇ, 1. 15ᵃ, 17.
Nioben 35ᵃ, 25.
Noe 26ᵃ, 13.
Nyctei 35ᵇ, 10.
Nympheus 35ᵃ, 30.
Nysa 8ᵇ, 15.

Oceanu s34ᵃ, 17. -ni 3ᵇ, 14. 30ᵇ, 2. 35ᵃ, 10. 13. 35ᵇ, 29.
Oeta 8ᵇ, 17. -tam 12ᵃ, 20.
Ogygias 35ᵃ, 12.
Olenum 35ᵃ, 19.
Olympiadem 35ᵃ, 26.
Olympus 35ᵇ, 2. -pi 10ᵇ, 21.
Opuntem 36ᵃ, 28.
Orchomeni 35ᵇ, 31. -num 35ᵃ, 19.
Orcus 34ᵃ, 33. 34ᵇ, 8.
Ortus 20ᵃ, 20.
Osyris 1ᵇ, 3. 12. Osyridis 1ᵇ, 14. 2ᵃ, 11. 17. Osiridis 27ᵃ, 25. Osyrim 1ᵇ, 5. 10. 2ᵃ, 13. Osyrin 9ᵇ, 14. Osirin 36ᵃ, 27.
Oti 12ᵃ, 15.

Pachyno 8ᵃ, 22.
Palici 35ᵇ, 20.
Palladium 14ᵇ, 14. 18. 22. 15ᵃ, 13. 15ᵇ, 8. -dii 14ᵃ, 17.
Pallas 15ᵇ, 2. 8. -lantem 15ᵇ, 4. -lante 15ᵇ, 1.
Pandarus 8ᵃ, 21.
Pandionis 35ᵃ, 11.
Pandoram 35ᵃ, 29.
Paschae 28ᵃ, 12. Pascha 28ᵃ, 14.
Patroclum 36ᵃ, 28.
Pelasgus 35ᵃ, 26.
Peleo 34ᵇ, 25.
Pelops 14ᵇ, 6. -pis 14ᵃ, 18. 14ᵇ, 3. -pem 11ᵃ, 16.
Penei 35ᵇ, 6.
Percus lacus 7ᵇ, 13. -cum 7ᵇ, 12.
Persae 4ᵇ, 8. -arum 4ᵇ, 24. 25.
Persephonae 34ᵇ, 26. Persefonam 7ᵇ, 7. Persefonen 35ᵇ, 27.
Perseus 35ᵇ, 16.
Persicae 4ᵇ, 8. -co 4ᵇ, 23. -ca 33ᵃ, 11.
Pessinunta 2ᵇ, 16.
Petro 34ᵃ, 1.
Phaneta 34ᵃ, 11.
Philomelam *u.* Fil.
Phoci *u.* Foci.
Phoebe 34ᵃ, 21.
Phoenix 35ᵇ, 6: *cf.* Fen.
Phryges 2ᵇ, 15: *cf.* Fryg.
Phthiam 35ᵇ, 1.
Phthius 35ᵃ, 28.
Pluten 35ᵇ, 30. Plutiden 35ᵃ, 31. -tide 35ᵃ, 33.
Pluton 7ᵇ, 10. -tonis 9ᵃ, 2. -tonem 8ᵃ, 5. -tone 7ᵇ, 22.
Pollux 35ᵇ, 24.
Polyidus 35ᵇ, 5.
Porphyrius 13ᵃ, 23. -ri 13ᵇ, 9.
Postumins 7ᵃ, 16.
Prognen 36ᵇ, 15.
Prometheum 34ᵇ, 24.
Proserpinae 27ᵇ, 1. -nam 7ᵇ, 7. 8ᵇ, 20. 21. 9ᵇ, 13. 16ᵇ, 13.
Protei 35ᵃ, 30.
Prothoen 11ᵃ, 22.
Protogeniam 35ᵃ, 28.
Prudentiam 34ᵃ, 14.
Pyramum 36ᵇ, 16.
Pyrrham 35ᵃ, 27.

Radamantus 35ᵇ, 17.
Rhea 34ᵃ, 20. 37. 34ᵇ, 5. Rheae 34ᵇ, 10. Rheam 34ᵃ, 29.
Rhodum 35ᵇ, 20. 36ᵃ, 28.
Roma 14ᵇ, 14. -mā 7ᵃ, 19.
Romanum 21ᵃ, 19. -ni 7ᵃ, 26. -no 4ᵇ, 24. 7ᵃ, 23. -nis 11ᵃ, 17.

Salamina 35ᵃ, 30.
Salem 17ᵇ, 12.
Salomonis 17ᵇ, 10. 29ᵃ, 12.
Saron 35ᵃ, 31.
Sarpedon 35ᵃ, 24. 35ᵇ, 17. -donem 12ᵃ, 16.
Sarrae 13ᵃ, 7. *Σάῤῥας* 13ᵃ, 9.
Saturnus 12ᵇ, 1. 34ᵃ, 19. 28. 34ᵇ, 29. -ni 36ᵃ, 18. -num 11ᵇ, 22. -no 15ᵃ, 18.
Scytha 14ᵃ, 18. 19. -thas 14ᵃ, 20.
Sebazium Iouem 10ᵇ, 16.
Selenen (?) 35ᵃ, 11 *not.*
Sem 26ᵃ, 13.
Semelen 35ᵇ, 26.
Serapis 13ᵃ, 9. 13ᵇ, 5. 11.
Siciliam 35ᵇ, 20.
Silenus 6ᵃ, 15.
Sion 19ᵃ, 13. 20ᵃ, 12. 25ᵃ, 24.
Sol 16ᵇ, 4. Soli 12ᵃ, 19. Solem 16ᵃ, 25.
Sparta 8ᵇ, 16. 12ᵃ, 20.
Steropen 11ᵃ, 21.
Stoicorum 13ᵃ, 23.
Substantiam 34ᵃ, 13.
Syracusas 8ᵃ, 13. 18.

Syracusanae 8ª, 19. -ani 8ª, 24.
Syri 36ª, 27.

Tantali 12ª, 3. -lum 35ª, 33.
Taygeten 35ª, 31. -te 35ª, 32.
Tereo 36ᵇ, 15.
Terrae 34ª, 22. -ram 34ª, 14. -ra 34ª, 16.
Tethys 34ª, 20.
Thalia 35ª, 13. -am 35ᵇ, 19.
Thebas 6ᵇ, 5. 36ª, 18.
Thebe 35ª, 25.
Themis 34ª, 20. -min 35ª, 14.
Themisto 35ª, 15.
Thessalonicenses 10ᵇ, 23.
Thestii 35ᵇ, 22.
Θέτις 7ª, 13. Thetidem 34ᵇ, 23.
Thia 34ª, 20.
Thisben 36ᵇ, 16.
Thracia 36ª, 17.
Thraicutiam (?) 35ª, 29,
Titanes 5ᵇ, 16. Titanas 6ª, 6. 34ª, 15. Titanis 34ᵇ, 28. 35ª, 3.
Titanide 15ᵇ, 2. Titanidas 34ª, 16.
Tityon 35ᵇ, 32.
Triptolemo 8ª, 18.
Troia 14ᵇ, 13. Troiā 12ª, 17.
Troianis 12ᵇ, 4. 14ª, 23.
Tyfon 1ᵇ, 3. 13. -fonem 2ª, 14. -fone 1ᵇ, 7.
Tyrum 36ª, 19.

Venus 10ᵇ, 9. 12ª, 22. 16ᵇ, 18. Veneris 3ᵇ, 22. 10ª, 14. 17. 21. 10ᵇ, 11. 36ª, 17. Veneri 3ᵇ, 23. 10ᵇ, 9. 15. Venerem 12ª, 14. 35ª, 7. Venere 10ª, 19.
Vesta 14ª, 11.
Vulcanus 10ª, 20. 12ª, 21. -cani 15ª, 15. -canum 34ᵇ, 19.

Yperion 34ª, 18: *cf.* Hyp.

Zacharias propheta 20ª, 19.
Zethus 35ᵇ, 11.
Zeuxippen 11ª, 22.

